

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

Студентки 2 курсу, 706 групи
заочної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок»
освітньої програми
«Фінансовий моніторинг та
податковий менеджмент»

Прокопів
Ангеліни
Миколаївни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Малярчук
Олексій
Васильович

В.о. завідувача кафедри
к.е.н., доцент

Багрій
Конон
Леонідович

Чернівці 2025

АНОТАЦІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студента (ки) Прокопів Ангеліни Миколаївни

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Тема роботи: Операції банків з платіжними картками

Анотація

У кваліфікаційній роботі обґрунтовані теоретичні аспекти функціонування ринку платіжних карток, розроблені заходи для ефективності та безпеки операцій з платіжними картками у сучасних умовах. Основні положення роботи бути представлені у формі наукової статті, опублікованої у Збірнику студентських наукових праць Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ (Випуск XXXVI). У 1 розділі розкриті економічна сутність та види операцій з картками. У 2 розділі проведено аналіз діяльності українських банків та визначено ефективність використання платіжної інфраструктури їх клієнтами. У 3 розділі розроблені заходи для вдосконалення системи, визначені шляхи розвитку ринку платіжних послуг, проаналізовані міжнародні методичні підходи до регулювання карткового бізнесу.

Кваліфікаційна робота викладена на 67 сторінках комп'ютерного тексту. Складається зі вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

Ключові слова: платіжні картки, безготівкові розрахунки, діджиталізація, емісія, динаміка.

The summary

The qualification paper substantiates the theoretical aspects of the payment card market functioning and develops measures to enhance the efficiency and security of payment card operations in modern conditions. The main findings of the paper were presented in the form of a scientific article published in the Collection of Student Scientific Works of the Chernivtsi Trade and Economics Institute of DTEU (Issue XXXVI). The 1 chapter reveals the economic essence and types of card transactions. The 2 chapter analyzes the activity of Ukrainian banks and determines the effectiveness of utilizing the payment infrastructure by their clients. The 3 chapter develops measures for system improvement, identifies the paths for the development of the payment services market, and analyzes the international methodical approaches to regulating the card business.

The qualification work is presented on 67 pages of computer text. It consists of an introduction, 3 sections, conclusions and proposals, a list of sources used and appendices.

Keywords: bankruptcy, crisis phenomena, economic activity, financial crisis, diagnostics, profitability, profit.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ З ПЛАСТИКОВИМИ КАРТКАМИ	8
1.1. Поняття та принципи системи безготівкових розрахунків в Україні	8
1.2. Сутність та види платіжних карток	11
1.3. Види операцій банків з платіжними картками та їх характеристика	14
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОБОТИ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ ЗА 2020- 2024 РОКИ	18
2.1. Аналіз діяльності банків з платіжними картками	18
2.2. Динаміка емісії та обігу платіжних карток	21
2.3. Оцінка ефективності використання платіжних карток клієнтами банків	25
Висновки до розділу 2	31
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ	34
3.1. Проблеми і перспективи розвитку банківських пластикових карток в Україні	34
3.2. Закордонний досвід і можливості його інтеграції в Україні	38
3.3. Шляхи вдосконалення операцій із картками в сучасних умовах	42
Висновки до розділу 3	47
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Розвиток платіжних карток та операцій, пов'язаних із їх використанням, є одним із ключових напрямів трансформації банківської системи України. Поширення безготівкових технологій, діджиталізація фінансових послуг та зміна поведінки споживачів сформували нову модель платіжного ринку, де провідну роль відіграють карткові інструменти.

Актуальність теми. Актуальності ця тема почала набувати в умовах повномасштабної війни, що значно вплинула на банківську інфраструктуру, поведінку користувачів та регуляторну політику держави. Зростання частки безготівкових операцій, поширення технологій NFC та SoftPOS, активізація кіберзагроз і конкурентний тиск FinTech-компаній визначають необхідність глибокого дослідження сучасного стану та перспектив розвитку карткового ринку.

Стан наукової розробки теми. Проблематика функціонування та розвитку ринку платіжних карток досить широко досліджена у працях українських та зарубіжних учених. Значний внесок у вивчення безготівкових розрахунків і платіжних систем зробили вітчизняні науковці: О. Дзюблюк, А. Мороз, С. Мочерний, М. Савлук, Н. Смотрицька, Т. Васильєва, І. Луніна, а також зарубіжні дослідники: Ф. Мишкін, Дж. Шмалензее, П. Кругман, Р. Кларк, які аналізували економічну природу платіжних інструментів, безготівкових розрахунків та особливості функціонування міжнародних платіжних систем.

Разом із тим, події 2020–2024 років — пандемія, повномасштабна війна, зміни регуляторних підходів НБУ, розвиток токенизації та мобільних технологій — створили нові умови, які ще недостатньо відображені в наукових дослідженнях. Зокрема, маловивченими залишаються питання впливу SoftPOS-технологій на інфраструктурний розвиток, зміни структури карткових операцій у кризових умовах, роль міжнародних платіжних систем у забезпеченні фінансової стійкості, а також порівняльний аналіз українського ринку з ринками США та країн ЄС.

Необхідність подальших досліджень зумовлена потребою системного аналізу нових тенденцій, виявлення ризиків і бар'єрів розвитку карткового ринку в умовах воєнного стану та пошуку шляхів удосконалення роботи банків.

Мета роботи. Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та розкритті сутності платіжних карток, визначенні класифікації операцій з картками.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є процеси функціонування та розвитку ринку платіжних карток у банківській системі України.

Предмет дослідження. Предметом дослідження стали теоретичні основи, практичні механізми, технологічні операції та організаційно-економічні особливості використання платіжних карток у діяльності банків.

Завдання дослідження:

1. Розкрити економічну, правову та технологічну сутність платіжних карток як інструмента здійснення безготівкових розрахунків.
2. Проаналізувати еволюцію платіжних карток та визначити основні етапи розвитку карткових платіжних систем.
3. Систематизувати теоретичні підходи до визначення поняття «платіжна картка» у вітчизняній та міжнародній науковій літературі.
4. Обґрунтувати функції платіжних карток і їхню роль у трансформації сучасної платіжної інфраструктури.
5. Визначити класифікаційні ознаки платіжних карток, здійснити їх групування залежно від:
 - статусу емітента;
 - форми використання (дебетові, кредитні, prepaid тощо);
 - технології (магнітні, чипові, безконтактні);
 - призначення (особисті, корпоративні);
 - рівня доступу до рахунку.

6. Визначити та охарактеризувати види операцій за платіжними картками, включаючи операції зняття готівки, безготівкові платежі, онлайн-операції, P2P-перекази, операції електронної комерції..

7. Проаналізувати учасників ринку карткових платежів (банки-емітенти, процесингові центри, платіжні системи, торговці) та їхні функції.

8. Оцінити переваги, обмеження та ризики використання платіжних карток для банків, клієнтів та торговців.

9. Сформуванати теоретичні висновки щодо місця платіжних карток у сучасній фінансовій системі та їхнього впливу на безготівкову економіку.

У роботі використано такі методи дослідження:

- аналіз і синтез — для опрацювання теоретичного матеріалу;
- порівняльний аналіз — для дослідження міжнародного досвіду;
- економіко-статистичні методи — для аналізу динаміки показників НБУ;
- графічний метод — для візуалізації результатів дослідження;
- метод узагальнення — для формування висновків та рекомендацій.

Інформаційною базою дослідження стали офіційні статистичні дані Національного банку України (2020–2024 рр.); нормативно-правові акти НБУ та Закони України; звіти міжнародних платіжних систем Visa і Mastercard; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів; аналітичні огляди USAID, World Bank, McKinsey; матеріали банків та платіжних сервісів.

Наукова новизна роботи полягає у:

- уточненні особливостей функціонування ринку платіжних карток України в умовах воєнного стану;
- виявленні нових трендів у структурі карткових операцій;
- систематизації впливу технологій SoftPOS та токенизації на розвиток еквайрингу;
- удосконаленні підходів до порівняння українського та зарубіжних ринків.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані:

- банками — для оптимізації карткових продуктів та еквайрингових послуг;
- фінансовими компаніями — для впровадження інноваційних платіжних рішень;
- НБУ — як аналітична база для оновлення регуляторних підходів;
- студентами та викладачами — у навчальному процесі.

Апробація результатів. Основні положення роботи бути представлені у формі наукової статті, опублікованої у Збірнику студентських наукових праць Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ (Випуск XXXVI) [51].

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить - 67 сторінок, основний зміст роботи викладено на 47 сторінках. Робота містить 1 таблицю, 6 рисунків, список використаних джерел включає 51 найменувань на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ З ПЛАСТИКОВИМИ КАРТКАМИ

1.1 Поняття та принципи системи безготівкових розрахунків в Україні

Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні, безготівкові розрахунки — це переказ коштів між рахунками платників і отримувачів, а також операції, коли фізичні чи юридичні особи вносять готівку до банку для подальшого зарахування на рахунок отримувача. Такі розрахунки можуть здійснюватися як у паперовій, так і в електронній формі. Національний банк України активно сприяє розвитку платіжної інфраструктури, підвищенню ролі безготівкових платежів і формуванню безготівкової економіки [46].

Згідно з чинним законодавством, усі розрахунки в Україні можуть проводитися як у готівковій, так і в безготівковій формі. Цивільний кодекс України передбачає, що фізичні особи, які не здійснюють підприємницької діяльності, можуть обирати будь-яку форму розрахунків — готівкову або безготівкову, використовуючи паперові чи електронні розрахункові документи. Водночас розрахунки між юридичними особами та підприємцями мають проводитися виключно у безготівковій формі, за винятком випадків, визначених законом [5].

Існує багато різноманітних методів, що дозволяють споживачам здійснювати платежі без використання готівки:

1. Основні Інструменти та Технології

- Банківські картки (дебетові та кредитні): Це один із найпоширеніших світових способів безготівкової оплати. Їхніми ключовими перевагами є безпека, зручність і можливість інтеграції в цифрові гаманці та мобільні додатки. Картки підходять для всіх типів операцій: онлайн-покупок, розрахунків у фізичних магазинах та інших транзакцій.

- Мобільні гаманці: Ці програми набувають популярності завдяки безпечності та зручності. Вони дають змогу користувачам зберігати й надсилати кошти, а також легко прив'язувати свій банківський рахунок для здійснення оплат.

- Безконтактна оплата: Цей метод є швидким і безпечним. Він дозволяє оплатити товари, просто піднісши картку (дебетову, кредитну або смарт-карту) до терміналу. В основі цієї технології лежать стандарти NFC (Near Field Communication) або RFID.

- QR-коди: Це графічні коди, що складаються з чорних квадратів, які використовуються для здійснення платежів шляхом сканування їх камерою смартфона.

- PoS-термінали (Point of Sale): Це портативні пристрої, які використовуються в торгових точках для зчитування банківських карток клієнтів. Ці послуги стають доступнішими завдяки поширенню PoS на різних мобільних платформах через Інтернет [11].

- Сучасні PoS-системи поділяються на фізичні, віртуальні та мобільні.

- Мобільний PoS є особливо вигідним для малого бізнесу, оскільки для його функціонування достатньо лише смартфона або планшета, що суттєво зменшує витрати на дороге обладнання.

- Віртуальні PoS-системи працюють через веб-додатки.

2. Спеціалізовані Методи

- USSD (Unstructured Supplementary Service Data): Це метод безготівкової оплати, розроблений для користувачів, які не мають смартфонів або доступу до Інтернету. Він дозволяє здійснювати платежі, не використовуючи смартфон чи Інтернет [45].

- ECS (Electronic Clearing Service): Це електронна послуга, що активно використовується для регулярних оптових платежів, як-от оплата комунальних послуг, виплата дивідендів, пенсій та заробітної плати. ECS застосовується як для кредитних, так і для дебетових операцій.

- Для використання ECS банк вимагає одноразовий дозвіл на періодичні списання чи зарахування коштів.

- Це безпечний метод, оскільки користувач може встановити максимальну суму списання, термін дії та мету транзакції.

•Подарункові ваучери (сертифікати): Чудовий варіант подарунка та зручний інструмент безготівкового розрахунку, що дозволяє отримувачу купувати товари в межах номіналу ваучера. Багато торгових мереж пропонують на них знижки.

Сучасні безготівкові розрахунки функціонують на базі міжнародних та національних електронних платіжних систем, більшість з яких була заснована центральними банками. Крім того, у багатьох країнах діють національні системи масових електронних платежів (НСМЕП в Україні), що забезпечують внутрішній обіг коштів.

У юридичній та економічній сфері використовується термін "спосіб безготівкових розрахунків".

•У широкому сенсі: Це встановлений економічними та фінансовими чинниками порядок взаємодії між покупцем і продавцем при здійсненні грошових операцій. Конкретні умови грошового обігу між суб'єктами господарювання (бізнес-суб'єктами) визначають обраний спосіб розрахунку. Різні моделі економічної організації грошового обороту формують різноманітні способи оплати товарів і послуг [9].

•У вузькому сенсі: Спосіб платежу характеризує безпосередньо порядок списання коштів з рахунків платників.

Отже, ефективна організація та розвиток безготівкових розрахунків – це ключова та неодмінна умова для забезпечення макроекономічної стабільності й сталого розвитку економіки держави. Тому необхідно зосередити зусилля на впровадженні функціонального механізму, який гарантує швидкість, безпеку та прозорість безготівкових операцій між усіма господарюючими суб'єктами.

1.2 Сутність та види платіжних карток

Згідно з Законом України «Про платіжні послуги», визначено два ключові терміни, які є основою сучасних безготівкових розрахунків:

- Електронний платіжний засіб (ЕПЗ) – це платіжний інструмент, який виконаний на будь-якому матеріальному чи електронному носії. Він обов'язково містить дані в електронній формі, необхідні для ініціювання платіжної операції; або здійснення інших фінансових операцій, передбачених договором з його емітентом (банком). Це підкреслює, що електронні платіжні засоби є обов'язковим елементом сучасних дистанційних банківських операцій.

- Платіжний інструмент – це персоналізований засіб (або пристрій, або набір процедур), який відповідає вимогам законодавства та узгоджений між користувачем і надавачем платіжних послуг. Його призначення полягає у наданні платіжної інструкції для здійснення безготівкового переказу коштів або електронних грошей [3].

У сучасному світі розрахунки платіжними картками набувають усе більшого поширення, оскільки ця форма є вигідною для всіх залучених сторін:

- Власників карток (клієнтів);
- Банків-емітентів (які видають картки);
- Підприємств торгівлі/послуг (мерчантів);
- Банків-еквайрів (які обслуговують термінали).

Платіжна картка – це спеціалізований платіжний засіб у формі пластикової або іншої картки, емітованої (виданої) згідно з чинним законодавством.

Картка використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з такими основними цілями:

- Оплата вартості товарів та послуг;

- Перерахування грошей з власних рахунків на рахунки інших осіб;
- Отримання готівки у касах банків або через банкомати;
- Здійснення інших операцій, передбачених договором.

Таблиця 1.1

Класифікація платіжних карток

Критерій класифікації	Тип картки	Основні характеристики та функціонал
1	2	3
I. За Механізмом Розрахунків	1. Двосторонні системи	Виникають на основі двосторонніх угод. Картки діють лише у замкнених мережах, які контролюються емітентом картки.
	2. Багатосторонні системи	Очолюються національними асоціаціями банків або компаніями. Дозволяють купувати товари/послуги у широкій мережі торговців. Дають змогу отримувати касові аванси та знімати готівку через банкомати.
II. За Функціональними Характеристиками	1. Кредитні картки	Пов'язані з відкриттям кредитної лінії в банку. Дозволяють використовувати кредит для оплати покупок, послуг або зняття готівки. Можуть бути банківськими або картками туризму. Банківські картки часто надають пільговий період для користування кредитом без відсотків.
	2. Дебетові картки	Для них відкривається спеціальний картковий рахунок. Розрахунки обмежені сумою, що зберігається на рахунку.

Продовження табл. 1.1

Критерій класифікації	Тип картки	Основні характеристики та функціонал
1	2	3
III.3a Технологічними Особливостями	1.3 магнітною смугою	На звороті мають магнітну смугу, яка містить необхідні дані для ідентифікації власника: банківські реквізити (ПІБ, код банку, номер рахунка), термін дії та максимальну суму (ліміт).
	2.3 мікросхе- мою (Смарт- картки)	Мають вбудовану мікросхему (чіп), що включає пристрої для зберігання інформації та процесор для її обробки. Значно більший обсяг пам'яті дозволяє зберігати дані про власника, банківський рахунок та інформацію про близько 200 останніх операцій.
IV.3a Приналежністю (Статусом)	1.Індиві- дуальні картки	Видаються приватним особам після аналізу їхньої платоспроможності, кредитної історії та/або відкриття поточного рахунку чи внесення депозиту.
	2.Корпора- тивні (Бізнес) картки	Видаються юридичним особам під їхні гарантії та забезпечення. Користуватися ними можуть співробітники організації, яким відкривають персональні рахунки, пов'язані з корпоративним. Відповідальність перед банком несе організація, а не окремі співробітники-користувачі.

1.3 Види операцій банків з платіжними картками та їх характеристика

Впровадження новітніх інформаційних технологій та комунікацій у банківську сферу, поряд із розвитком електронної техніки, зумовило інтенсивне розширення операцій, які банки здійснюють із застосуванням платіжних карток. Сьогодні картки слугують не тільки для розрахунково-касового обслуговування клієнтів, але й активно використовуються банками при наданні інших фінансових послуг, включаючи кредитування та залучення вкладів від населення (наприклад, через депозитні банкомати). Зважаючи на безперервний технологічний прогрес, слід очікувати подальшого удосконалення та розвитку операцій з платіжними картками.

За допомогою пластикових карток можна проводити обидві форми розрахунків, залежно від того, кредитні чи дебетові картки застосовуються.

Система карткових розрахунків має в своїй основі три окремі види угод:

- між торговцем і власником картки — про продаж товарів або послуг;
- між банком і торговцем — про прийняття карток у сплату за товари та послуги;
- між банком і власником картки — про відшкодування банку суми, сплаченої торговцю за операціями з картою.

Операції, які банки здійснюють з платіжними картками, можуть бути класифіковані за низкою ключових ознак:

- За обліком у балансі банку
 - Балансові операції: Обліковуються на балансових рахунках банку. Вони, своєю чергою, поділяються на активні та пасивні.
 - Позабалансові операції: Обліковуються на позабалансових рахунках.
- За ознакою резидентності емітента
 - Операції з картками, випущеними емітентами-резидентами (національними).

- Операції з картками, випущеними емітентами-нерезидентами (іноземними).

- За видом валюти операції

- Операції, що здійснюються в національній валюті (гривні). У межах України переказ коштів за картковими операціями відбувається в гривнях. Переказ в іноземній валюті можливий лише між власними рахунками фізичних осіб, відкритими в одному банку-емітенті.

- Операції, що здійснюються в іноземній валюті. Якщо валюта розрахунку відрізняється від валюти картрахунку, банк-емітент здійснює перерахунок суми за операцію у валюту рахунку за курсом, визначеним договором з клієнтом.

- За джерелом оплати операції

- Операції, що здійснюються за рахунок держателя (особа, яка використовує картку).

- Операції, що здійснюються за рахунок власника картрахунку (особа, на чие ім'я відкрито рахунок).

- Операції, що здійснюються за рахунок торговця (підприємства, що приймає оплату).

- За типом платіжної системи

- Операції, що здійснюються з картками локальних платіжних систем.

- Операції, що здійснюються з картками міжнародних платіжних систем.

- За технологічною схемою проведення (режимом зв'язку)

- Он-лайн (Online) операції: Передбачають безперервний телекомунікаційний зв'язок у режимі реального часу між терміналом (чи банкоматом), еквайром та емітентом, де обов'язково виконується авторизація операції.

- Оф-лайн (Offline) операції: Технологічна схема не вимагає безперервного зв'язку в режимі реального часу з емітентом та еквайром під час виконання операції.

За економічною суттю всі операції, що здійснюються з використанням платіжних карток, поділяються на дві основні групи: фінансові та нефінансові.

•Фінансові операції (операції з рухом коштів). До цієї категорії належать операції, які безпосередньо впливають на грошовий баланс рахунку або передбачають обіг коштів:

- Поповнення рахунку: Зарахування коштів на картрахунки клієнтів.
- Оплата: Безготівковий розрахунок за товари або надані послуги.
- Виплати: Нарахування заробітної плати співробітникам підприємств, установ та організацій.

- Перекази: Переведення коштів клієнтом як між своїми власними картрахунками, так і на рахунки інших осіб.

- Отримання готівки: Зняття готівкових коштів у касах банків, через банкомати чи в інших фінансових установах, включаючи екстрену видачу готівки у разі втрати картки.

•Нефінансові операції (операції обслуговування). Це операції, пов'язані з обслуговуванням, налаштуванням та керуванням картковим рахунком, які не передбачають прямого руху грошей:

- Управління терміном дії: Встановлення та оновлення (зміна) терміну дії платіжної картки.

- Зміна лімітів: Встановлення та коригування обмежень на операції (лімітів) по картці.

- Додаткові картки: Отримання клієнтом карток для довірених осіб (додаткових держателів).

- Безпека: Зміна ПІН-коду, а також блокування операцій по картці шляхом внесення її до СТОП-ЛИСТу.

- Інформаційні послуги: Отримання виписки про поточний залишок коштів на картрахунку, а також різноманітних довідок, пов'язаних з операціями по ньому.

Висновки до розділу 1

Отже, згідно із Законом України “Про платіжні системи”, безготівкові розрахунки — це переказ коштів із рахунку платника на рахунок отримувача або внесення готівки для подальшого зарахування на рахунок отримувача через надавачів платіжних послуг [3].

Функціонування ринку платіжних карток поряд із значними перевагами водночас передбачає ряд потенційних загроз та ризиків для учасників цього ринку.

З погляду безпеки та надійності, картки перевершують готівку, оскільки дають можливість негайно заблокувати викрадений платіжний засіб, а спірні або некоректні транзакції можна скасувати чи уточнити. На жаль, ця система має значну вразливість: усі безготівкові операції залишаються мішенню для хакерських атак та шахрайства.

Щодо зручності, картки забезпечують неперевершену доступність — банківські послуги доступні цілодобово і дистанційно, включно з інтернет-платежами. Однак, ця зручність миттєво зникає у разі технічних проблем: збоїв у роботі банкоматів або POS-терміналів, а також недоліки програмного забезпечення можуть повністю заблокувати можливість розрахунку в критичний момент.

Критерій анонімності висвітлює принципову різницю: готівка гарантує приватність, тоді як карткові розрахунки завжди персоніфіковані та підлягають фіксації фінансово-кредитними установами, що, хоч і підвищує прозорість, але усуває анонімність.

Нарешті, локалізація переважно є сильною стороною завдяки міжнародним угодам, які дозволяють приймати картки до оплати, зокрема й за межами країни. Втім, цей позитивний фактор обмежується тим, що обслуговування картки може бути недоступним у певних банкоматах чи країнах, а також браком відповідних POS-терміналів у деяких точках продажу [26, с. 675].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОБОТИ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ ЗА 2020- 2024 РОКИ

2.1 Аналіз діяльності банків з платіжними картками

Діяльність українських банків на ринку платіжних карток у 2020–2024 роках формувалася під впливом трьох ключових векторів: цифрова трансформація, регуляторний тиск та виклики безпеки, що в сукупності призвело до структурних змін у бізнес-моделях.

1. Концентрація ринків та інституційні виклики

Ринок платіжних карток залишається висококонцентрованим (олігополістичним), де домінування у сфері емісії та еквайрингу припадає на трійку лідерів: ПриватБанк, Ощадбанк та Універсал Банк (monobank). Сумарна частка цих гравців у загальній кількості емітованих карток стабільно перевищує 70%. Ця висока концентрація, з одного боку, забезпечує фінансову стійкість і здатність до швидкого впровадження інновацій (наприклад, масова токенизація), але з іншого — створює значні бар'єри входу для нових банків.

- Конкуренція з FinTech-сектором: Імплементация Закону України «Про платіжні послуги» та відкриття шляху до Open Banking посилює конкуренцію не тільки між банками, скільки між класичними банками та небанківськими платіжними установами (FinTech-компаніями). Банки змушені конкурувати з FinTech за рахунок нецінових факторів (якість застосунку, швидкість, екосистемність), що вимагає значних інвестицій у RegTech та API-інфраструктуру.

- Стійкість та міграція: Попри повномасштабне вторгнення та скорочення фізичної інфраструктури на окупованих і прифронтових територіях, критичного зниження кількості банків-емітентів не відбулося. Банки успішно адаптувалися до вимушеної міграції частини клієнтів, забезпечивши безперешкодне використання карток за кордоном та прискоривши розвиток цифрових каналів.

2. Вплив міжнародних платіжних систем (МПС)

Діяльність українських банків неможлива без тісної співпраці з глобальними гравцями — Visa та Mastercard, які відіграють роль не лише операторів, але й каталізаторів інновацій та безпеки.

- Домінування МПС: Переважна більшість карток, емітованих в Україні, належить до цих систем, що забезпечує глобальну інтероперабельність та стандартизацію платіжних операцій. Співпраця з МПС дозволяє українським банкам швидко впроваджувати світові стандарти, такі як токенизація (NFC) та протоколи захисту (3D Secure).

- Стимулювання безконтакту: МПС активно співфінансують та стимулюють банки та еквайрів до впровадження безконтактних платежів і SoftPOS-рішень, що є критично важливим для України з її високим рівнем проникнення NFC-технологій.

- Санкційна політика: У період 2022–2024 років МПС відіграли важливу роль у фінансовій ізоляції агресора, швидко призупинивши обслуговування карток, випущених підсанкційними банками, що стало важливим фактором забезпечення надійності української фінансової системи

3. Продуктова еволюція: інновації та диверсифікація

Ключовим продуктовим трендом стало масове впровадження цифрових карток та токенизації (Apple Pay, Google Pay), що дозволило банкам суттєво знизити операційні витрати на фізичну емісію пластику та прискорити обслуговування.

- Масштабування SoftPOS: Українські банки стали лідерами у впровадженні технології SoftPOS (перетворення смартфона на платіжний термінал). Це рішення дозволило суттєво розширити мережу еквайрингу, особливо серед мікро- та малого бізнесу (МСБ), вирішуючи проблему інфраструктурного розриву та забезпечуючи фінансову інклюзію.

- Безпека та біометрія: Зростання обсягів безготівкових розрахунків супроводжується зростанням кіберризиків та шахрайства (соціальної інженерії). Це вимагає від банків інвестування у проактивний ІШ-моніторинг

(Fraud Detection) та впровадження біометричної ідентифікації (FacePay, оплата відбитком пальця) для підвищення безпеки транзакцій.

- **Розвиток Екосистем:** В умовах зниження маржі від Interchange Fee, банки-лідери перейшли до побудови власних екосистем. Картка перестає бути лише платіжним інструментом, а перетворюється на ключ до інтегрованого набору послуг: від фінансових (інвестиції, депозити, кредити) до нефінансових (квитки, комунальні послуги, державні послуги через інтеграцію з "Дія"). Мета — збільшення частоти взаємодії клієнта з банком та зниження вартості залучення нового клієнта.

- **Соціальна роль:** З 2022 року картковий бізнес набув важливої соціальної ролі. Банки інтегрували у свої продукти волонтерські та благодійні функціонали, спростивши P2P-перекази на збори та зробивши цей процес максимально прозорим, що позитивно вплинуло на суспільну довіру до банківської системи.

4. Регуляторний вплив та зміна моделі доходів

Регуляторні зміни, ініційовані НБУ, мали фундаментальний вплив на фінансову модель карткового бізнесу, змушуючи банки до структурної оптимізації доходності.

- **Скорочення Interchange Fee:** Політика НБУ щодо поступового зниження міжбанківської комісії (Interchange Fee) у період 2020–2024 рр. призвела до скорочення маржі банків-емітентів від транзакцій. Це рішення стимулювало банки до прискореної діджиталізації та диверсифікації джерел прибутку:

- Збільшення акценту на еквайринг: Банки активніше залучали нових торговців та розвивали еквайрингові послуги.

- Зростання процентних доходів: Відбулося відновлення споживчого кредитування та використання овердрафтів, що компенсувало втрати комісійних доходів.

- **Міжнародна Інтеграція:** Регуляторний вектор підтримує євроінтеграційні процеси, вимагаючи від банків дотримання стандартів ЄС (наприклад, Директива PSD2) та забезпечення повної сумісності карткових

продуктів з міжнародними платіжними системами. Це включає підвищення вимог до кібергігієни та прозорості транзакцій.

2.2 Динаміка емісії та обігу платіжних карток

Сучасні глобальні тенденції демонструють зростання популярності безготівкових розрахунків і прагнення суспільства перейти до повністю безготівкової економіки.

Протягом 2024 року на території України діяли сім “карткових” платіжних систем, серед яких, зокрема: платіжні системи, створені нерезидентами, у тому числі MasterCard, VISA, American Express, державна платіжна система, створена Національним банком України (Національна платіжна система “Український платіжний простір”).

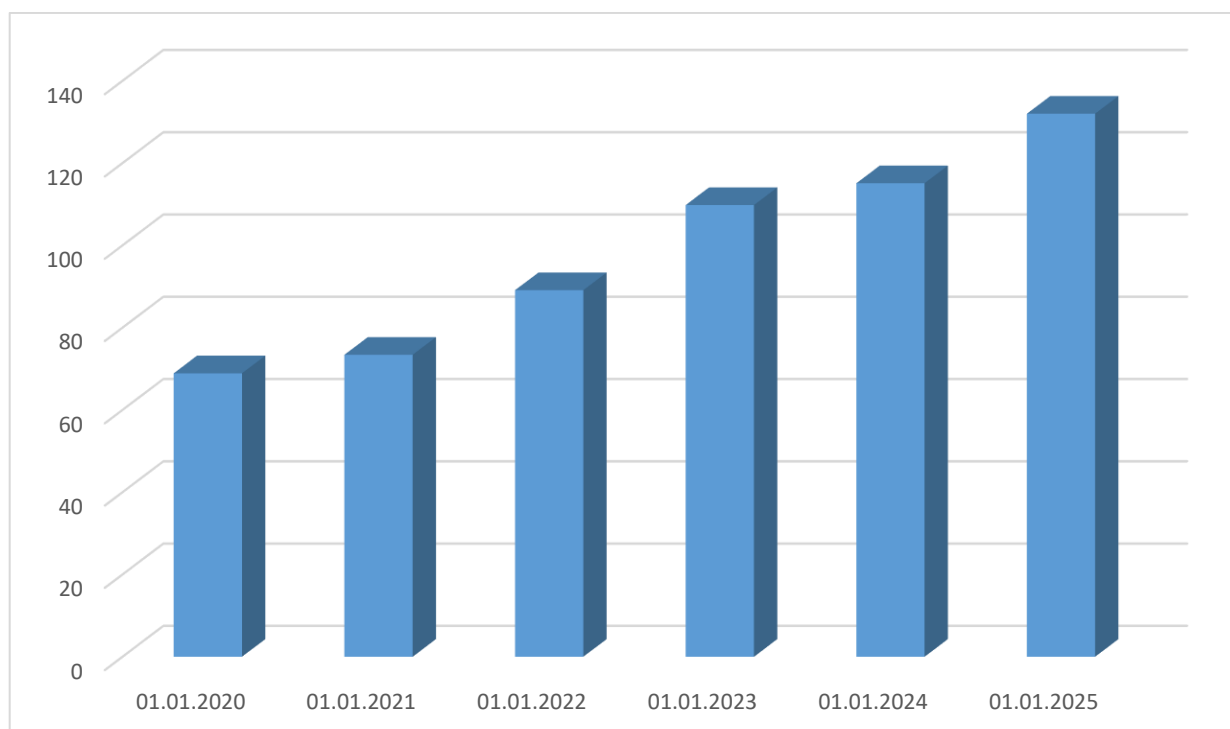

Рис. 2.1 Загальна кількість емітованих платіжних карток, млн. шт. [39-42]

Загальна кількість прямих учасників платіжних систем, які діяли на території України протягом 2024 року, становила 59 фінансових установ (57 банків, оператор поштового зв'язку АТ “Укрпошта” та небанківська

фінансова установа ТОВ “НоваПей”) та 28 непрямих учасників (26 небанківських фінансових установ та два банки (через 18 прямих учасників) [39].

Аналіз емісійної діяльності українських банків за період 2020–2024 роки демонструє стійке нарощування загальної кількості карток на тлі значних змін у динаміці зростання, спричинених зовнішніми факторами.

Спочатку ринок переживав період високого зростання (2020–2022 рр.), коли темпи приросту емісії сягали +16,0% (на 01.01.2020) та навіть +21,3% (на 01.01.2022), що було обумовлено активним впровадженням зарплатних проєктів та інтенсивною діджиталізацією.

Однак, у 2023 році відбулося значне сповільнення, коли темпи приросту емісії різко знизилися до +4,9% (на 01.01.2024 р.) через втрату контролю над територіями, вимушену міграцію та економічну невизначеність.

Протягом 2024 року спостерігалось потужне відновлення та рекордний приріст — зростання склало +14,7% (на 01.01.2025 р.), що свідчить про повернення економічної активності та високий попит на платіжні інструменти, зокрема віртуальні та цифрові картки.

Водночас, ключовим трендом у динаміці активності карткового портфеля є зниження частки активних карток у загальному обсязі емісії: якщо на початку 2020 року більше трьох п'ятих (61,2%) емітованих карток були активними, то до початку 2025 року цей показник знизився до 44,5%.

Зниження вказує на те, що темпи видачі нових, часто "сплячих" або віртуальних, карток випереджають темпи їхнього реального щомісячного використання.

Проте, абсолютна кількість активних карток продовжує зростати (з 42,2 млн до 58,8 млн шт. за період), що є позитивним сигналом про розширення бази реальних користувачів та поглиблення фінансової інклюзії в умовах підвищеної цифрової мобільності.

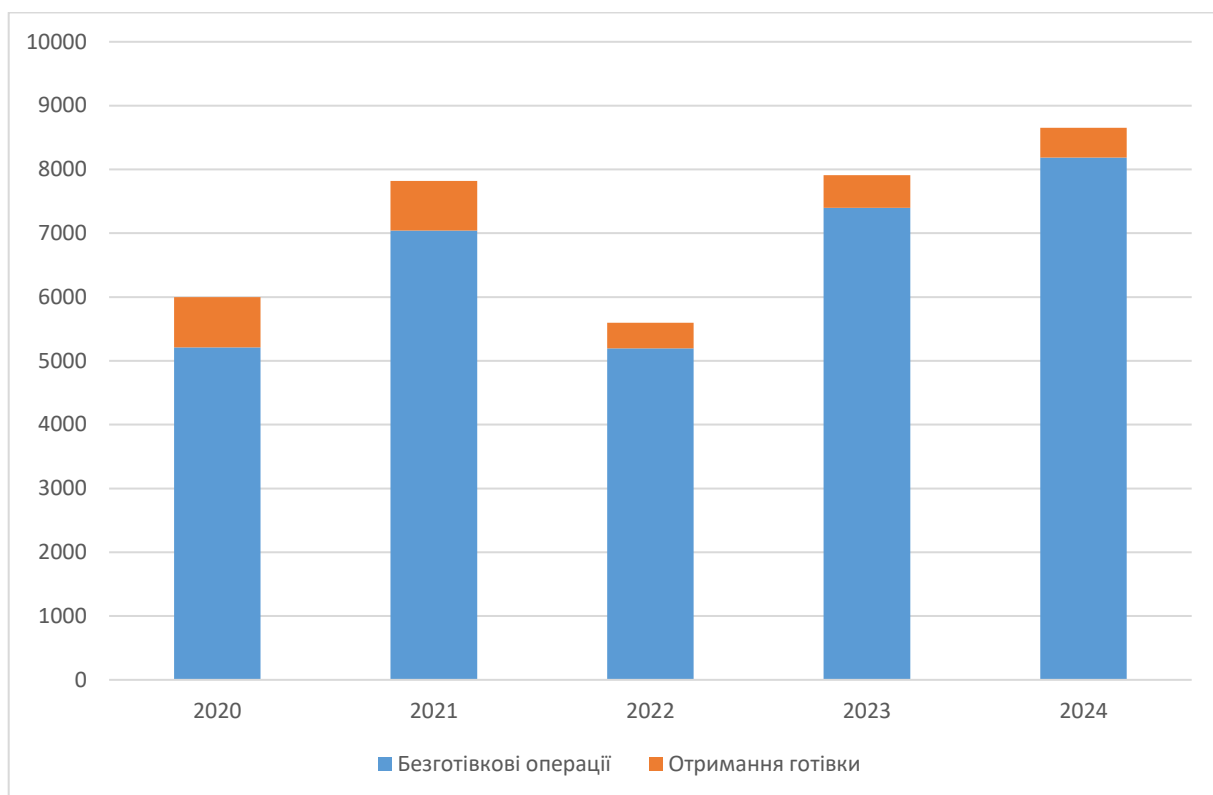

Рис. 2.2 Кількість операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млн шт. [39-42]

Аналіз структури обігу платіжних карток в Україні за період 2021–2024 років демонструє незворотний та прискорений тренд деготівізації.

У 2021 році, порівняно з попереднім 2020 роком, кількість безготівкових операцій зросла на значні 35,1%, досягнувши 7 039,9 млн штук, що становило вже 90,1% від загальної кількості всіх операцій. Це зростання супроводжувалося зміною поведінки щодо готівки: кількість операцій з її отримання незначно зменшилася на 1,1%, тоді як сума цих готівкових операцій зросла на 14,0%, що вказувало на рідше, але більшими чеками, зняття готівки. Цей тренд був стійко закріплений наступними роками, незважаючи на економічні виклики: за 2023 рік кількість безготівкових операцій досягла 7 397,2 млн штук, підвищивши їхню частку до 93,5% від загального обігу.

Кількість операцій з отримання готівки у 2023 році становила 515,3 млн шт. У 2024 році діджиталізація досягла нового максимуму: кількість безготівкових операцій зросла до 8 184,8 млн штук, займаючи 94,6% від

загальної кількості, тоді як частка операцій з отримання готівки скоротилася до мінімальних 5,4% (469,6 млн шт.).

Таким чином, український ринок платіжних карток остаточно перейшов від використання картки як інструменту для зняття готівки до домінуючого інструменту для здійснення платежів, що підтверджується стрімким зростанням абсолютної кількості безготівкових транзакцій та постійним скороченням частки готівкового обігу.

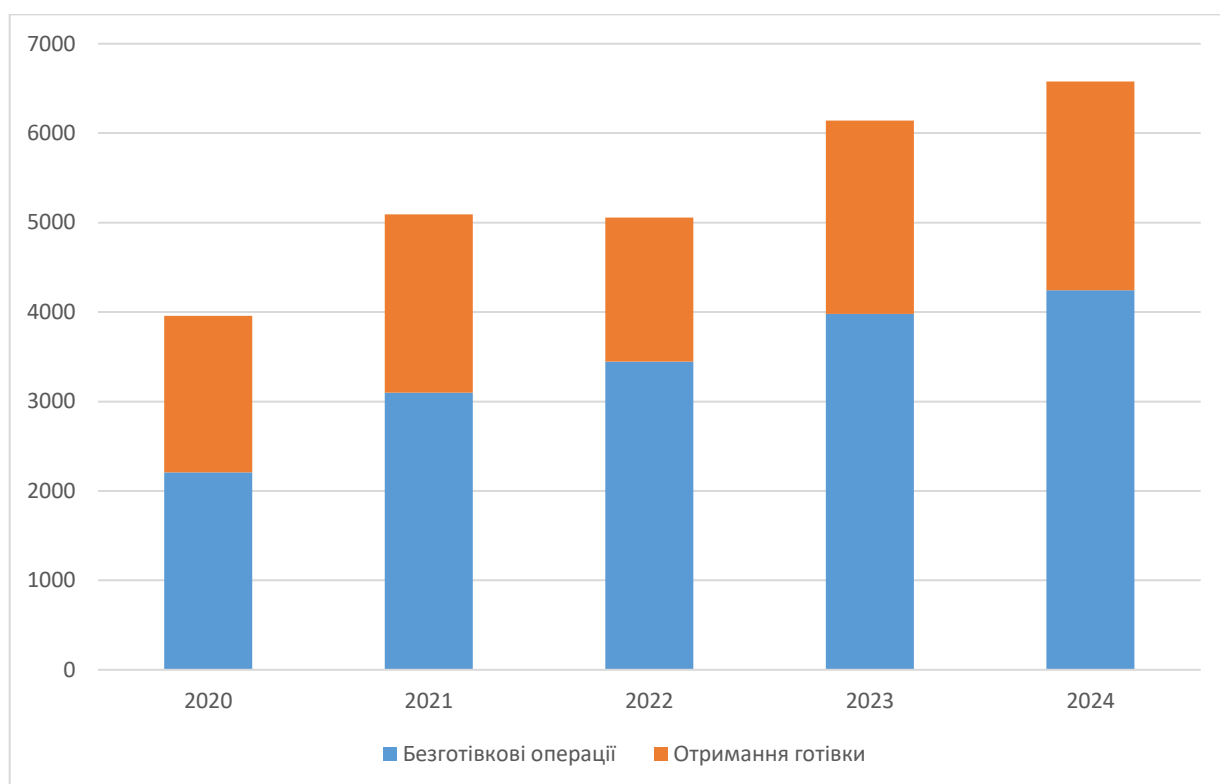

Рис. 2.3 Сума операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млрд грн [39-42]

Аналіз грошового обсягу операцій із платіжними картками за період 2021–2024 років підтверджує стійке зростання економічної довіри до безготівкових розрахунків.

У 2021 році, порівняно з попереднім роком, сума безготівкових операцій зросла на вражаючі 40,3%, сягнувши 3 099,1 млрд грн, що забезпечило їм частку у 60,9% від загальної суми усіх операцій із картками. Хоча сума операцій з отримання готівки у цей період також зросла на 14,0%, це зростання було значно повільнішим, ніж зростання безготівкового сегмента.

У 2023 році сума безготівкових операцій продовжила зростати, досягнувши 3 980,0 млрд грн, і зайняла 64,8% від загальної суми, тоді як обсяг готівкового обігу склав 2 160,8 млрд грн (35,2%). До 2024 року загальний обсяг безготівкових операцій сягнув 4 243,5 млрд грн, при цьому їхня частка стабілізувалася на високому рівні 64,5%, демонструючи закріплення нової парадигми використання карток як основного платіжного інструменту.

Сума готівкових операцій у 2024 році також зросла до 2 334,0 млрд грн (35,5%), що відображає збільшення економічної активності та потреби у готівкових коштах, але домінування грошового обсягу безготівки залишається незаперечним.

Таким чином, період 2021–2024 років характеризується переходом ключового фінансового обігу на безготівкову основу, що є критично важливим для підвищення прозорості та стабільності фінансової системи України.

2.3 Оцінка ефективності використання платіжних карток клієнтами банків

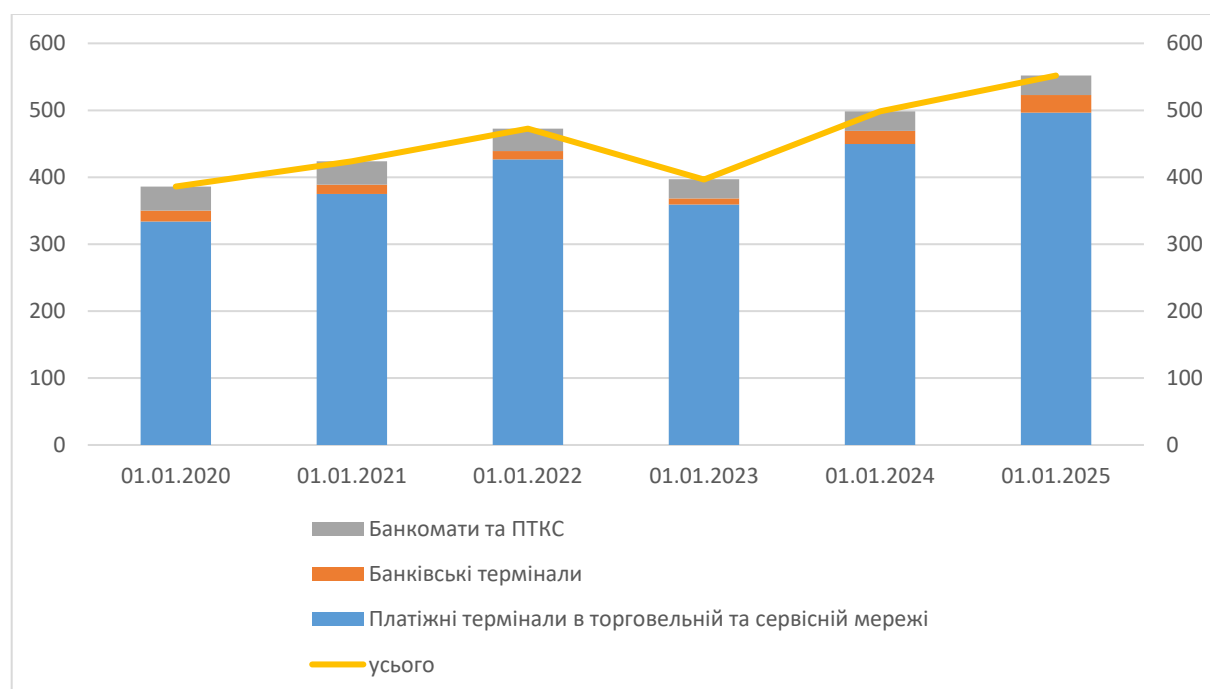

Рис. 2.4 Платіжна інфраструктура, тис. од. [39-42]

Аналіз розвитку платіжної інфраструктури в Україні за останні роки демонструє значну стійкість та швидке відновлення після першого року повномасштабного вторгнення, а також беззаперечне домінування безконтактних технологій:

1. POS-Термінали: Відновлення та технологічний стрибок

- Довоєнний період (до 2022 р.): Ринок демонстрував стабільний та високий приріст (+13,7% у 2021 р.). Загальна кількість терміналів за 5 років (до 2022 р.) зросла майже вдвічі (з 232,1 тис. шт. до 426,5 тис. шт.).

- Вплив війни (2022 р.): У перший рік повномасштабного вторгнення платіжна інфраструктура зазнала значних втрат. Кількість POS-терміналів скоротилася на 15,8% (до 359,2 тис. шт. на 01.01.2023 р.) через знищення майна та вихід бізнесу з окупованих територій.

- Рекордне відновлення (2023 р.): У 2023 році відбулося найшвидше відновлення інфраструктури, що супроводжувалося рекордним приростом на 25,1%. Це дозволило не лише компенсувати втрати 2022 року, але й перевершити довоєнні показники (449,5 тис. шт. на 01.01.2024 р.).

- Домінування безконтакту: Частка безконтактних терміналів постійно зростала, досягнувши фактично повного покриття (99,2%) у 2024 році, що закріпило Україну як одного зі світових лідерів за рівнем технологічності платіжної інфраструктури.

2. Платіжні пристрої (АТМ, ПТКС): зміна пріоритетів

- Довоєнний тренд: До 2022 року спостерігалось поступове щорічне зменшення кількості банківських пристроїв (банкоматів та ПТКС) — з 56,6 тис. од. до 46,2 тис. од. на 01.01.2022 р. Це відображало природний перехід клієнтів від готівкових операцій до безготівкових та самообслуговування через мобільні додатки.

- Відновлення актуальності: У 2023 році, на тлі потреби у готівці та стабілізації фінансової системи, кількість цих пристроїв різко зросла на 30,0% (до 48,9 тис. од.), що свідчить про відновлення фізичної присутності банків.

- **Стійке зростання (2024 р.):** Зростання продовжилося і у 2024 році (+13,1%), досягнувши 55,3 тис. од. на 01.01.2025 р. Це підкреслює важливість забезпечення громадян доступом до готівки в умовах війни, незважаючи на загальну тенденцію деготівізації.

Загалом, ринок продемонстрував швидку адаптацію та здатність до відновлення, особливо в сегменті торговельних терміналів (POS), які є ключовими для безготівкових розрахунків.

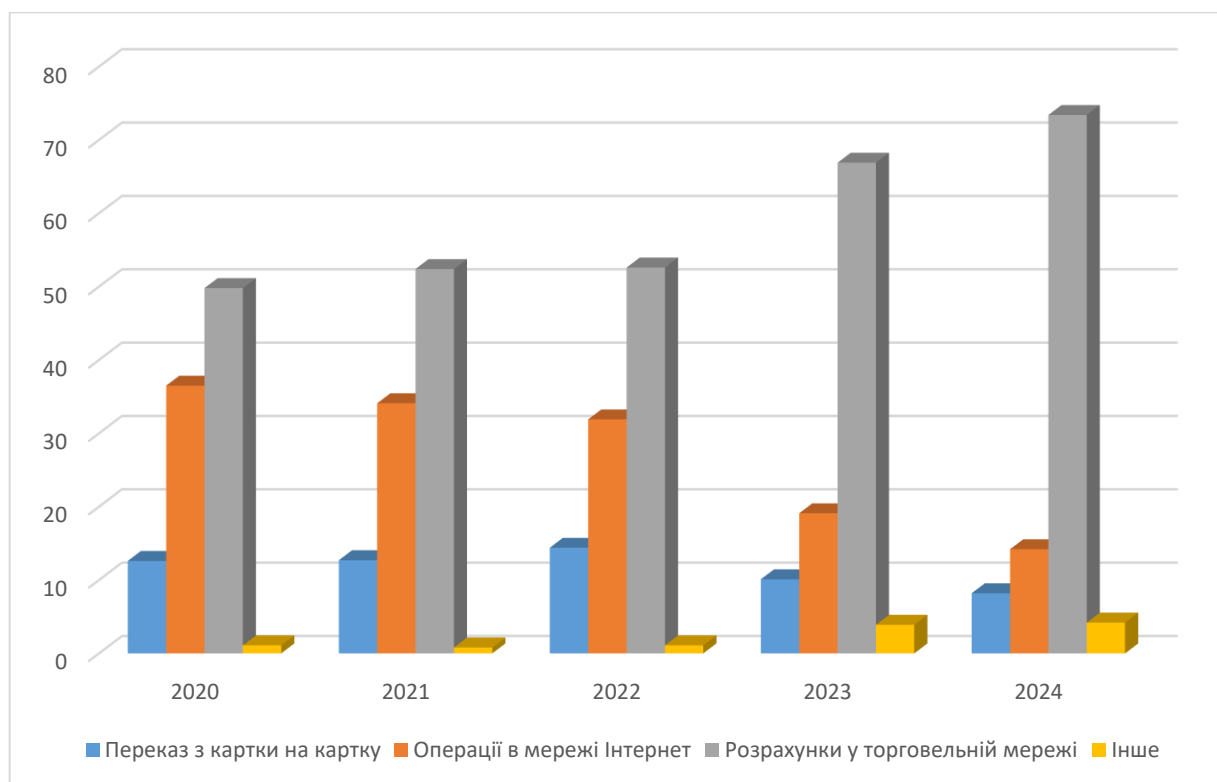

Рис. 2.5 Структура безготівкових операцій з використанням карток за кількістю, % [39-42]

Аналіз розподілу безготівкових операцій за основними каналами використання (у відсотках від загальної кількості) за період 2020–2024 роки виявляє кардинальну зміну споживчих пріоритетів та посилення ролі фізичного еквайрингу як головного драйвера обігу:

- **Домінування розрахунків у торговельній мережі (POS):**

- **Стійке зростання:** Розрахунки у торговельній мережі (через POS-термінали) є єдиною категорією, яка демонструє безперервний та потужний

приріст своєї частки. Якщо у 2020 році на них припадало 49,8% операцій (менше половини), то до 2024 року їхня частка досягла 73,4%.

- Стрибок 2023–2024: Особливо різкий стрибок відбувся у 2023 році (з 52,6% до 66,9%), що свідчить про масштабне відновлення фізичної торгівлі та сфери послуг після першого року повномасштабної війни, а також про успіх програм з розширення платіжної інфраструктури (зокрема, SoftPOS).

•Падіння частки інтернет-операцій:

- Зворотний тренд: Операції в мережі Інтернет (E-commerce) продемонстрували найбільше скорочення своєї частки. З домінуючих 36,5% у 2020 році (що було посилено пандемією), цей показник неухильно знижувався, досягнувши лише 14,2% у 2024 році.

- Пояснення: Це зниження частки, ймовірно, не означає зменшення абсолютної кількості інтернет-транзакцій, а відображає значно вищі темпи зростання обсягів і кількості операцій у фізичній торговельній мережі (POS), яка поглинає більшу частку загального обігу.

•Динаміка переказів з картки на картку (P2P):

- Стабілізація та Зниження: Категорія P2P-переказів була відносно стабільною у 2020–2022 роках (близько 12,6–14,4%), оскільки цей канал активно використовувався як для щоденних потреб, так і для волонтерства та допомоги в кризовий період (особливо у 2022 році, коли частка досягла 14,4%).

- Скорочення: У 2023–2024 роках частка P2P-переказів значно скоротилася (до 8,2% у 2024 році). Це можна пояснити відновленням функціональності банківських відділень та стабілізацією фінансової системи, що зменшило потребу в масових "екстрених" переказах.

•Категорія "Інше":

- Зростання значущості: Частка категорії "Інше" (яка включає, зокрема, оплату комунальних послуг, штрафів, поповнення мобільного зв'язку, деякі державні платежі) зросла з мінімальних 1,1% у 2020 році до 4,2% у 2024 році.

Це відображає успішну цифровізацію державних та комунальних послуг через мобільні банківські додатки та термінали самообслуговування.

Період 2020–2024 років демонструє, що ключовим драйвером безготівкового обігу є оплата товарів та послуг у фізичних торгових точках (POS). Ринок завершив фазу, коли він був залежний від P2P-переказів та інтернет-торгівлі, і перейшов до моделі, де три чверті всіх безготівкових операцій пов'язані з розрахунками безпосередньо у торговельній та сервісній мережі. Це свідчить про глибоку інтеграцію безготівки у повсякденне життя та високу ефективність розширення еквайрингової інфраструктури.

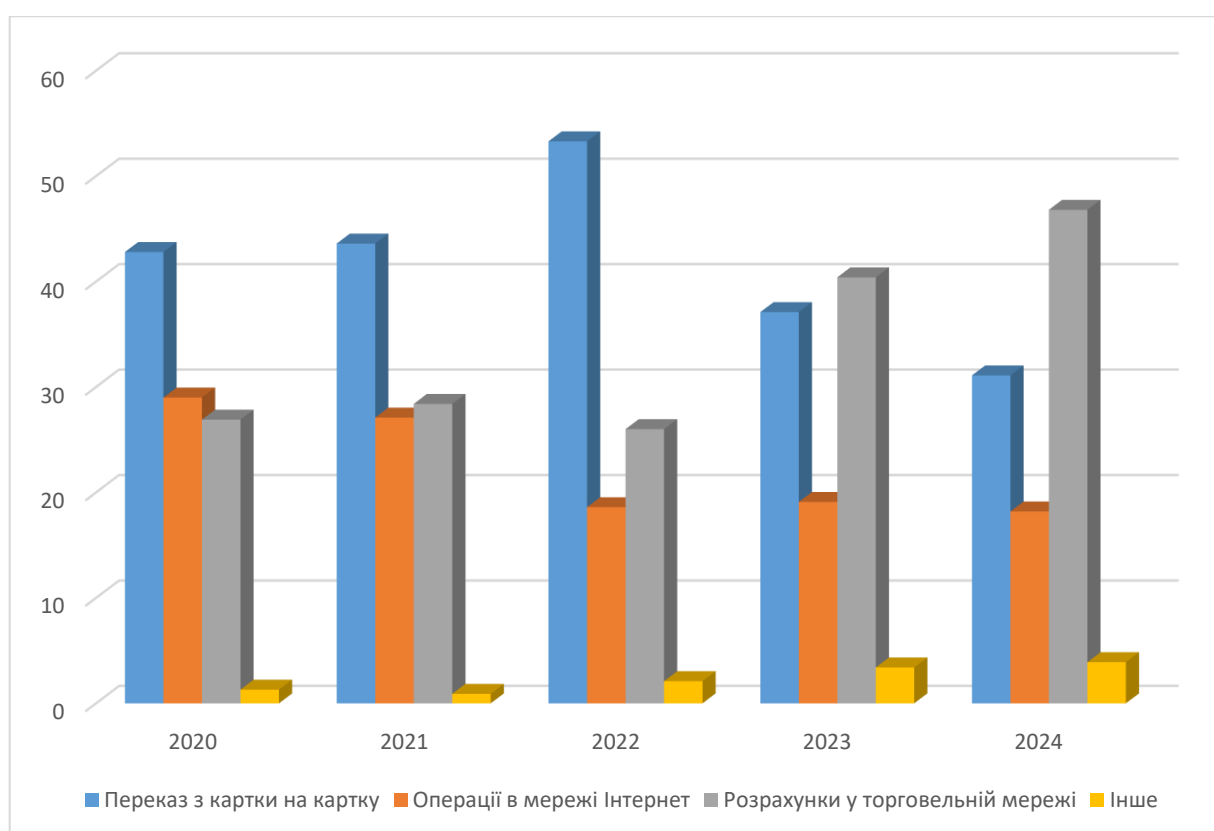

Рис. 2.6 Структура безготівкових операцій з використанням карток за сумою, % [39-42]

Аналіз розподілу грошового обсягу безготівкових операцій за основними каналами використання за період 2020–2024 років виявляє високу волатильність та кризові зміни у пріоритетах фінансових потоків, які, зрештою, призвели до домінування розрахунків у фізичній торгівлі:

- Домінування P2P-переказів у кризовий період:

- 2020–2021: На початку періоду перекази з картки на картку (P2P) вже займали найбільшу частку обсягу (42,8% у 2020 р., 43,6% у 2021 р.), що відображало високу внутрішню фінансову активність населення та використання цього каналу для перерозподілу доходів.

- Пік 2022: Повномасштабне вторгнення призвело до рекордної частки P2P-переказів – 53,3% від усього грошового обсягу. Це був прямий наслідок вимушеної міграції, необхідності швидких переказів родичам, а також масового волонтерства та збору коштів на армію. P2P-перекази виступили як кризовий фінансовий інструмент.

- Нормалізація: У 2023–2024 роках частка P2P-переказів різко знизилася (до 37,1% і 31,1% відповідно). Це свідчить про стабілізацію фінансових потоків, зменшення гострої потреби у термінових переказах та переміщення основного обсягу грошей у фізичний торговельний обіг.

- Стрімке зростання частки торговельної мережі:

- Перехід до лідерства: Розрахунки у торговельній мережі (через POS-термінали) мали найменшу частку на початку (26,9% у 2020 р.), але демонстрували вибухове зростання після 2022 року.

- Домінування 2024: До 2024 року ця категорія досягла 46,8% обсягу, вперше за досліджуваний період випередивши P2P-перекази як головний канал грошового обігу. Це підкреслює потужне відновлення внутрішнього споживання, посилення фіскалізації та ефективність розширення еквайрингової мережі, включно з SoftPOS-рішеннями.

- Незначна динамічність інтернет-операцій:

- Частка операцій у мережі Інтернет (E-commerce) була відносно стабільною (близько 27–29% до 2022 року), але різко скоротилася у 2022 році до 18,6% і залишилася на цьому рівні (18,2% у 2024 р.). Це скорочення частки обсягу також є наслідком вибухового зростання грошових обсягів P2P у 2022 році та подальшого переміщення обсягів у POS-мережу, а не падіння абсолютних показників E-commerce.

•Зростання категорії "Інше":

- Частка категорії "Інше" зросла з 1,3% до 3,9% до 2024 року, що вказує на зростання грошових обсягів, які проходять через канали оплати комунальних, державних та інших послуг, що свідчить про глибоку інтеграцію банківських додатків у сферу надання послуг.

Висновки до розділу 2

Аналіз функціонування ринку платіжних карток в Україні за період 2020–2024 років виявив його виняткову стійкість, прискорену діджиталізацію та кардинальну зміну парадигми використання карток під впливом регуляторних змін та повномасштабної війни.

1. Інституційні та регуляторні трансформації

Ринок залишається висококонцентрованим, де понад 70% емісії припадає на трійку лідерів (ПриватБанк, Ощадбанк, monobank). Ця олігополістична структура, попри бар'єри входу, забезпечила стійкість системи та швидку адаптацію до кризових умов, включаючи безперешкодне обслуговування клієнтів-мігрантів за кордоном.

Ключовим зовнішнім фактором став регуляторний тиск НБУ щодо поступового зниження Interchange Fee, що призвело до скорочення маржі банків-емітентів. Це змусило банки до структурної оптимізації дохідності: вони переключили фокус на диверсифікацію джерел прибутку (еквайринг, процентні доходи від кредитування) та прискорену діджиталізацію. Прийняття Закону України «Про платіжні послуги» та курс на євроінтеграцію відкрили шлях до Open Banking та посилили конкуренцію з FinTech-сектором.

У відповідь на ці виклики, банки-лідери перейшли до побудови власних екосистем, де картка стала ключем до інтегрованого набору послуг (фінансових та нефінансових), що мало на меті збільшення частоти взаємодії та зниження вартості залучення клієнта. Крім того, міжнародні платіжні

системи (МПС), окрім технологічного лідерства (токенізація, SoftPOS), відіграли важливу санкційну роль, підвищивши надійність української фінансової системи

2. Динаміка емісії та обсягів обігу

Динаміка емісії карток пройшла через фазу високого зростання (до 2022 р.) за рахунок діджиталізації та зарплатних проєктів, значного уповільнення (+4,9% у 2023 р.) через війну та міграцію, і потужного відновлення (+14,7% у 2024 р.), що свідчить про високий попит на віртуальні та цифрові картки.

Ключові кількісні та обсягові висновки:

- Деготівізація: Ринок продемонстрував незворотний тренд деготівізації за кількістю: частка безготівкових операцій зросла з 90,1% у 2021 році до 94,6% у 2024 році.

- Грошовий обсяг: За сумою, частка безготівки стабілізувалася на високому рівні понад 64% від загального обсягу операцій з картками. Період 2021–2024 років характеризується переходом ключового фінансового обігу на безготівкову основу.

- Активність: Спостерігається зниження частки активних карток (з 61,2% у 2020 р. до 44,5% у 2025 р.), оскільки темпи видачі нових (часто "сплячих" або віртуальних) карток випереджають їхнє реальне використання. Проте абсолютна кількість активних карток продовжує зростати (з 42,2 млн до 58,8 млн шт.), підтверджуючи поглиблення фінансової інклюзії.

3. Ефективність використання та інфраструктура

Аналіз використання та інфраструктури свідчить про домінування фізичного еквайрингу та технологічну стійкість ринку:

- Структура використання (кількість): Ключовим драйвером обігу є розрахунки у торговельній мережі (POS), частка яких зросла з 49,8% у 2020 р. до 73,4% у 2024 р. Це підкреслює глибоку інтеграцію безготівки у повсякденне життя. Частка інтернет-операцій і P2P-переказів за кількістю скоротилася, незважаючи на їхнє абсолютне зростання.

- Структура використання (обсяг): За грошовим обсягом, ринок пройшов шлях від кризової залежності від Р2Р-переказів (53,3% у 2022 р.) до моделі домінування розрахунків у торговельній мережі (46,8% у 2024 р.). Це свідчить про нормалізацію фінансових потоків та відновлення внутрішнього споживання.

- Інфраструктура: Платіжна інфраструктура продемонструвала швидке відновлення після втрат 2022 року. Кількість POS-терміналів компенсувала падіння 2022 року та досягла рекордного приросту (+25,1% у 2023 р.), при цьому частка безконтактних терміналів сягнула майже 99,2%. Водночас, кількість пристроїв самообслуговування (АТМ, ПТКС) також зросла, підкреслюючи важливість забезпечення доступу до готівки в умовах війни.

Загальний висновок: Ринок платіжних карток України успішно трансформувався з мобільного та орієнтованого на Р2Р-перекази на початку періоду, у стійкий, високотехнологічний та переважно безготівковий ринок, де домінуючим каналом використання є фізичний розрахунок у торговельній мережі.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

3.1 Проблеми і перспективи розвитку банківських пластикових карток в Україні

Розвиток ринку платіжних карток в Україні є не просто технічною модернізацією, а комплексним соціально-економічним феноменом, що відображає структурні зміни у фінансовій поведінці домогосподарств та бізнесу. Картка перетворилася з простого платіжного інструменту на ключовий елемент фінансової ідентичності та інструмент монетарної політики [3].

Незважаючи на значне збільшення кількості активних карток та обсягів безготівкових транзакцій [32], існує низка стримуючих факторів, які потребують системного вирішення. Проблематика розвитку карткового ринку лежить на перетині макроекономічних, поведінкових та інституційних аспектів.

1. Економічні та регуляторні бар'єри

Критичною економічною проблемою залишається структура комісійного доходу, є однією з найбільш гострих проблем, висока вартість еквайрингу (Interchange Fee – міжбанківська комісія), яка стягується з торговельних підприємств, стимулює банки до емісії карток із вигідними програмами лояльності (кешбек), але водночас створює значне фінансове навантаження на торгово-сервісні підприємства (ТСП). Це призводить до асиметрії вигод: споживач і банк-емітент отримують переваги, тоді як ТСП, особливо у сфері МСБ, несуть непропорційно високі витрати. Хоча НБУ та законодавство працюють над поступовим зниженням цього показника, його рівень все ще впливає на "готівкову перевагу" у певних секторах.

Для багатьох представників малого та середнього бізнесу (МСБ) ці комісії є значним навантаженням, що призводить до:

- Небажання встановлювати POS-термінали.
- Практики "переведення" комісії на споживача.
- Формального заохочення оплати готівкою. Регулювання розміру цієї комісії є предметом постійних дискусій між банками, торговцями та НБУ.

2. Забезпечення платіжної інфраструктури

Попри значне покриття мережі у великих містах, існує проблема "останньої милі" у платіжній інфраструктурі. Це не лише відсутність фізичних терміналів, а й психологічна неготовність продавців та споживачів. У сільській місцевості та на стихійних ринках домінує патерналістська фінансова культура, де готівка сприймається як надійніший та простіший засіб. Подолання цього розриву вимагає не лише встановлення терміналів, а й цільових освітніх програм, спрямованих на підвищення цифрової та фінансової грамотності. Хоча загальна кількість POS-терміналів зростає, їхня щільність залишається нерівномірною. Це створює інфраструктурний розрив, який перешкоджає повноцінній реалізації політики деготівізації. Крім того, існує проблема недостатньої уніфікації та обслуговування банківських кіосків самообслуговування, які часто залишаються поза фокусом розвитку.

3. Шахрайство та кіберзахист

Шахрайство перейшло від примітивного скімінгу до складних транскордонних операцій та цілеспрямованого використання соціальної інженерії. Зловмисники активно використовують дані, викрадені через злами великих баз даних, та маніпулюють довірливими користувачами. Банкам необхідно не просто впроваджувати біометричну аутентифікацію чи штучний інтелект (ШІ) для аналізу транзакцій, але й постійно навчати клієнтів кібергігієні, оскільки "людський фактор" залишається найслабшою ланкою. Основними загрозами залишаються:

- Соціальна інженерія (Фішинг, Вішинг): Використання психологічних маніпуляцій для виманювання даних картки у держателів.

- Скімінг: Зчитування даних картки за допомогою спеціального обладнання на банкоматах чи POS-терміналах. Банки змушені постійно інвестувати у багатфакторну аутентифікацію (3D Secure) та вдосконалювати системи моніторингу транзакцій в реальному часі.

Перспективи карткового ринку тісно пов'язані з глобальними трендами FinTech та адаптацією законодавства. Майбутнє карткового ринку в Україні визначається технологічним проривом та адаптацією до світових трендів Open Banking (Відкритий банкінг).

1. Діджиталізація та міграція на віртуальні платформи

Ключова перспектива — це повний перехід до Токенізації, де фізична картка стає лише одним з інтерфейсів, а головну роль відіграє цифровий токен. Це відкриває шлях до:

- M-commerce (Мобільна комерція): Домінування платежів через мобільні додатки та QR-коди.

- Open Banking та PSD2-сумісність: Інтеграція платіжних послуг у сторонні додатки (через API), що дозволить FinTech-компаніям створювати нові інноваційні платіжні рішення на основі даних клієнта (за його згодою). Це стимулює конкуренцію та інновації.

Технологія Near Field Communication (NFC) та токенізація даних (заміна номера картки на унікальний цифровий код – токен) забезпечує безпеку та зручність платежів через смартфони та носимі пристрої (*wearables*). Україна є одним зі світових лідерів за часткою безконтактних операцій, що свідчить про високу готовність споживачів до інновацій.

2. Впровадження інноваційних рішень для МСБ

Технологія SoftPOS має стратегічне значення для подолання інфраструктурного розриву, оскільки вона демократизує процес еквайрингу, роблячи його доступним навіть для самозайнятих осіб. Подальше масове впровадження технології SoftPOS (Software Point of Sale) є потужним каталізатором. Ця технологія дозволяє перетворити звичайний смартфон або планшет на повноцінний платіжний термінал, використовуючи лише

програмне забезпечення. Це значно знижує початкові витрати для мікро- та малого бізнесу і сприяє розширенню карткового приймання на ринках, у кур'єрських службах та мобільній торгівлі. У сегменті B2B (Business-to-Business) зростає попит на корпоративні картки з розширеним функціоналом, інтегровані з системами бухгалтерського обліку та контролю витрат. Це дозволяє компаніям оптимізувати операційні процеси, спрощуючи відрядні витрати та малі закупівлі.

3. Розвиток екосистем та додаткових сервісів

Набирає обертів тренд на екологічність. Банки все частіше пропонують еко-картки (виготовлені з переробленого пластику або біоматеріалів) та віртуальні картки як екологічну альтернативу. Концепція ESG (Environmental, Social, Governance) стає важливою складовою корпоративної стратегії, впливаючи на вибір партнерів та спонукаючи до інвестицій у безпечні та сталі платіжні системи. Банки все більше відходять від простого емітування платіжного засобу, концентруючись на створенні фінансових екосистем. Картки стають центральним елементом, який інтегрується з:

- Програмами лояльності та кешбеку: Заохочення активного використання картки.
- Персоналізованими фінансовими послугами: Мікрокредитування, розстрочка, управління сімейним бюджетом безпосередньо через мобільний додаток.
- Кобрендингом: Випуск карток, що поєднують банківські послуги з сервісами авіакомпаній, АЗС чи великих рітейлерів.

4. Державні та соціальні проекти

Використання платіжних карток у соціальних та державних проєктах (виплати пенсій, субсидій, цільові допомоги, картки для оплати проїзду в громадському транспорті) сприяє зростанню фінансової інклюзії та залученню небанківського населення до користування безготівковими послугами. Це також допомагає боротися з тіньовою економікою.

Майбутнє карткового ринку в Україні — це синергія регуляторної підтримки, технологічних інновацій та підвищення фінансової свідомості. Зниження міжбанківських комісій, забезпечення тотальної безпеки транзакцій та подальший розвиток мобільних рішень дозволять Україні повністю реалізувати свій потенціал як одній з найбільш діджиталізованих економік регіону. Тобто все залежить від здатності регулятора (НБУ) збалансувати інтереси ТСП та емітентів через розумне регулювання інтерчейнджу, а також від здатності банків швидко впроваджувати Open Banking-технології та забезпечувати кіберстійкість. Картка, швидше за все, еволюціонує у цифровий ідентифікатор з розширеним функціоналом, що повністю інтегрований у мобільні екосистеми.

3.2 Закордонний досвід і можливості його інтеграції в Україні

Інтеграційні прагнення України до Європейського Союзу, а також необхідність відновлення та модернізації фінансової системи після глобальних викликів (таких як економічна криза, спричинена пандемією), вимагають глибокого вивчення та імплементації успішного досвіду країн із розвиненими платіжними екосистемами. Саме аналіз ринків Польщі та США — одного з найдинамічніших європейських ринків та світового лідера відповідно — дає змогу виявити стратегічні напрямки для подолання поточних проблем українського ринку платіжних карток.

Глобальна тенденція до активізації безготівкових розрахунків, посилена пандемією та подальшою економічною рецесією, підтверджує незворотність процесу діджиталізації.

Розглянемо досвід цих двох країн за ключовими ознаками функціонування ринку платіжних карток:

- кількісні та якісні характеристики власників платіжних карток;
- рівень забезпеченості платіжною інфраструктурою;

- інтенсивність застосування та безпечність обслуговування.

1. Кількісні та якісні характеристики власників карток

Аналіз рівня проникнення та демографічного профілю користувачів карток у Польщі та США дає змогу виявити цільові групи для подальшої фінансової інклюзії в Україні.

Досвід Польщі: Висока активність середнього віку. Польський ринок демонструє високий рівень проникнення: понад 65% поляків є активними власниками банківських платіжних карток, причому лише 5% карток залишаються неактивними, що свідчить про їхню інтеграцію у повсякденне життя. Ключовим сегментом, що забезпечує динаміку ринку, є населення віком 25-44 роки, на яке припадає значна частка операцій (54-58%) [24, с. 41].

Водночас, виявлено структурний дисбаланс у використанні карток серед старшого покоління: категорія 65 років і старше має найменшу частку в операціях (19%) [24, с. 41]. Це вказує на наявність поведінкових бар'єрів або технологічних побоювань серед літніх людей. Більшість операцій у Польщі також корелюють із високим та середнім рівнем доходу, що підкреслює потребу у стимулюванні використання карток серед менш забезпечених верств населення.

Досвід США: Широке охоплення та мультикардність. США, будучи піонером у сфері платіжних карток, досягли максимального рівня проникнення та диверсифікації. Платіжну картку мають 72,1% споживачів [48]. Американський ринок характеризується феноменом мультикардності:

- В середньому на одного громадянина припадає 4,4 платіжні картки.
- Значна частина населення має 3-4 картки (18%) або навіть 7 і більше карток (7%) [48].

Це свідчить про глибоку інтеграцію карток у фінансове життя громадян, незалежно від віку чи матеріального стану. Хоча молодь і люди середнього віку залишаються основними драйверами транзакцій (середній вік користувача — 20,8 років), високий показник володіння картками у всіх

категоріях є наслідком багаторічного розвитку кредитної культури та активного впровадження карток у студентському віці.

2. Рівень забезпеченості платіжною інфраструктурою

Ефективність ринку платіжних карток безпосередньо залежить від розвиненості його інфраструктурного ядра: мережі POS-терміналів та банкоматів (АТМ). Порівняння цього показника демонструє різні підходи до підтримки безготівкових розрахунків.

Досвід Польщі: Фокус на безконтактності та POS-терміналах. Польща, як один із лідерів європейської інтеграції у сфері платежів, зробила акцент на широкому розгортанні POS-терміналів, стимулюючи повсюдне приймання карток, навіть у найменших торгових точках. Ця стратегія була підтримана державними програмами та ініціативами, спрямованими на деготівізацію:

- Насиченість POS-терміналами: Інфраструктура у Польщі характеризується високою щільністю, особливо з акцентом на безконтактні технології. Це мінімізує потребу у готівці для щоденних транзакцій.

- Низька залежність від банкоматів (АТМ): Хоча мережа банкоматів розвинена, інтенсивність їх використання для зняття готівки поступається інтенсивності використання терміналів для оплати. Це свідчить про глибоку зміну платіжних звичок населення.

- SoftPOS: Польські банки та фінтех-компанії активно впроваджують SoftPOS-рішення, що дозволяє малому бізнесу приймати оплату лише за допомогою смартфона, що є важливим уроком для України у подоланні інфраструктурного розриву.

Досвід США: Домінування кредитних карток та АТМ-інфраструктура. У США інфраструктура розвивалася разом із кредитною економікою. Тут мережа POS-терміналів є повсюдною, але акцент історично був зроблений на кредитних картках та високій якості обслуговування.

- АТМ-інфраструктура: Хоча АТМ-мережі США є одними з найстаріших у світі, їхня функція часто не обмежується лише видачею готівки; вони також використовуються для внесення чеків та інших банківських операцій.

- Технологічна міграція: США досить повільно переходили на чіпові технології (EMV) порівняно з Європою, але після міграції платіжна інфраструктура забезпечила високу безпеку транзакцій [48].

3.Інтенсивність застосування та безпечність обслуговування

Інтенсивність використання карток є ключовим показником зрілості ринку та його внеску у деготівізацію. Безпечність є критичною умовою для підтримки довіри споживачів.

Інтенсивність застосування: Кількість операцій на одну картку. Інтенсивність відображає, наскільки глибоко картки інтегровані в щоденні фінансові звички, а не просто використовуються для отримання зарплати.

- США (Висока інтенсивність): Завдяки високій культурі використання кредитних карток та їхніх бонусних програм, інтенсивність транзакцій є надзвичайно високою. Платіжні картки є головним платіжним інструментом для більшості американців, що підтверджується не лише високою кількістю карток на особу (4,4), але й частотою їх використання для оплати малих і великих покупок [48].

- Польща (Фокус на безконтактності): Польща демонструє високу інтенсивність безконтактних операцій, що відображає прагнення до швидкості та зручності. Активне використання карток особливо помітне у категоріях з високим і середнім доходом [24, с. 41].

Безпечність обслуговування: Боротьба зі шахрайством. Зростання інтенсивності застосування нерозривно пов'язане із заходами безпеки.

- США: Хоча США перейшли на EMV-чіпи пізніше, ніж Європа, вони мають великий досвід у використанні штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання для виявлення шахрайства в реальному часі та моніторингу транзакцій. Це необхідно через значний обсяг транскордонних операцій.

- Польща: Завдяки швидкому переходу на чіп та безконтактні технології, Польща ефективно мінімізувала традиційні види шахрайства, як-от скімінг. Основний фокус змістився на протидію фішингу та соціальній інженерії.

Отже, аналіз показує, що для досягнення зрілості ринку Україні необхідно:

- Подолати технологічні та психологічні бар'єри серед старшого покоління та уразливих груп (як у Польщі).
- Стимулювати мультикардність через диверсифікацію продуктів (кредитні, кобрендингові, бонусні картки) та розвиток кредитної історії, наслідуючи приклад США.

Український ринок повинен продовжувати стратегію, подібну до польської: стимулювання встановлення POS-терміналів (особливо SoftPOS) серед МСБ та використання безконтактних платежів для досягнення європейських стандартів.

Україна демонструє високі показники безконтактності, подібні до польських, але має посилювати безпеку. Необхідно впроваджувати проактивні ШІ-системи моніторингу для боротьби з шахрайством, а також підвищувати кіберграмотність населення, щоб мінімізувати успішність соціальної інженерії.

3.3 Шляхи вдосконалення операцій із картками в сучасних умовах

Вдосконалення операцій із платіжними картками в Україні має відбуватися за трьома основними напрямками: технологічний розвиток, регуляторні зміни та підвищення безпеки й фінансової грамотності.

1. Технологічна модернізація та інновації

Цей напрямок передбачає впровадження рішень, які підвищують зручність, швидкість та доступність безготівкових розрахунків.

- Масштабування SoftPOS-рішень: Необхідно стимулювати банки до масового впровадження технології SoftPOS (перетворення смартфона продавця на платіжний термінал). Це критично важливо для малого та мікробізнесу (МСБ), оскільки значно знижує витрати на обладнання (еквайринг) і прискорює розширення платіжної мережі у сферах, де

використання традиційних терміналів є економічно недоцільним (наприклад, кур'єрські служби, таксі, ринки).

- **Тотальна токенизація та віртуалізація:** Перехід до 100% токенизації всіх операцій (заміна номера картки на унікальний токен) та активне просування віртуальних платіжних карток як основного інструменту для онлайн-покупок та мобільних платежів. Це підвищує безпеку, оскільки фактичні дані картки ніколи не передаються продавцю. Європейський стандарт безпеки - картка у смартфоні (через Apple Pay, Google Pay) використовує унікальний токен, який замінює номер картки, що робить перехоплення даних марним. Шлях вдосконалення — розширення використання токенизації на онлайн-транзакції та інтеграція її з новими платіжними сервісами.

Інтеграція з екосистемами (Open Banking): Використання принципів Відкритого банкінгу (Open Banking), як це передбачено Законом України «Про платіжні послуги». Це дозволить інтегрувати карткові операції та рахунки з іншими фінансовими та нефінансовими додатками (наприклад, бухгалтерія, системи обліку витрат, агрегатори послуг) через відкриті API. Впровадження цієї концепції, закладеної в Законі «Про платіжні послуги», дозволяє створювати інноваційні платіжні сервіси від сторонніх провайдерів (PISP – постачальники послуг ініціювання платежу). Це дасть змогу здійснювати оплату безпосередньо з рахунку (Account-to-Account Payment) без необхідності використання карткової мережі (Visa/Mastercard), що потенційно може знизити комісії для бізнесу.

Головна мета технологічних змін — перетворити платіжну систему на максимально гнучку, зручну та безшовну (seamless):

- **Масштабування SoftPOS та мобільного еквайрингу.** SoftPOS – це не просто альтернатива терміналу, це стратегічний інструмент фінансової інклюзії малого бізнесу.

Механізм дії: Додаток, встановлений на звичайний Android-смартфон (з NFC-модулем), дозволяє приймати безконтактні платежі без необхідності купівлі чи оренди традиційного POS-терміналу.

Переваги для України: Рішення SoftPOS критично важливе для зниження порогу входження у безготівковий обіг для:

- Мікробізнесу та ФОП: Кав'ярні "на колесах", невеликі майстерні, репетитори, кур'єри.

- Сільської місцевості: Дозволяє швидко та дешево розгорнути інфраструктуру там, де проведення класичної мережі є дорогим.

Вдосконалення: Необхідна інтеграція SoftPOS із програмними РРО (реєстраторами розрахункових операцій) для повної відповідності податковому законодавству та забезпечення прозорості фіскалізації.

2. Регуляторне вдосконалення та стимулювання ринку

Регуляторні зміни мають бути спрямовані на створення справедливого та конкурентного середовища, що сприяє зростанню безготівкових операцій.

- Подальше регулювання Interchange Fee: Забезпечення виконання вже прийнятих законодавчих норм щодо поступового зниження максимального розміру міжбанківської комісії (Interchange Fee). Це зменшить фінансове навантаження на торгово-сервісні підприємства (ТСП) і, відповідно, знизить їхню мотивацію відмовлятися від прийому карток або заохочувати готівку.

- Заходи для фіскалізації та прозорості: Посилення контролю за дотриманням вимог щодо обов'язкового встановлення платіжних терміналів для певних категорій бізнесу. Державне стимулювання, наприклад, через податкові пільги або компенсації частини витрат на еквайринг, для ТСП, які повністю переходять на безготівкові розрахунки.

- Забезпечення фінансової інклюзії: Розробка державних програм, спрямованих на розширення мережі інфраструктури у сільській місцевості та віддалених районах, можливо, через субсидування операторів зв'язку та провайдерів платіжних послуг у цих регіонах.

Регуляторна політика НБУ та Уряду має бути спрямована на створення рівних умов для всіх учасників ринку.

- Остаточне регулювання та демпінг Interchange Fee

Проблема: Хоча законодавство передбачає поступове зниження Interchange Fee (інтерчейнджу) до рівня країн ЄС, цей процес має бути ретельно контрольований. Надто високий інтерчейндж спотворює ринок, змушуючи еквайрів (банки, що обслуговують термінали) піднімати комісію для ТСП, що, як наслідок, б'є по бізнесу.

Шлях вдосконалення: Регулятор (НБУ) має забезпечити прозорість та неухильне дотримання встановлених лімітів комісії. Зниження інтерчейнджу стимулюватиме ТСП до активнішого приймання карток, перетворюючи оплату картою з "витрати" на конкурентну перевагу.

- **Стимулювання та фінансова дисципліна**

Державне стимулювання: Запровадження механізмів податкових пільг або часткової компенсації витрат на еквайринг для малих ТСП, які вперше встановлюють термінали та досягають певного відсотка безготівкових операцій. Це ефективно працювало у Польщі.

Фінансова дисципліна: Посилення контролю за дотриманням вимоги щодо обов'язкового приймання безготівкових платежів для всіх видів підприємницької діяльності, які здійснюють продаж товарів чи послуг. Ефективний моніторинг та накладення штрафів на тих, хто свідомо відмовляється приймати картки, є необхідним елементом зрілого ринку.

3. Посилення безпеки та фінансова освіта

Удосконалення безпеки та боротьба з шахрайством — це постійний процес, який вимагає спільної роботи банків та користувачів.

- **Впровадження штучного інтелекту (ШІ) для моніторингу:** Банки повинні активніше використовувати ШІ та машинне навчання для проактивного аналізу транзакцій та виявлення аномальної поведінки в режимі реального часу. Це дозволяє блокувати підозрілі операції до того, як вони будуть завершені, значно знижуючи збитки від шахрайства.

- **Багатофакторна аутентифікація:** Стандартизація та обов'язкове використання посиленої багатофакторної аутентифікації (наприклад, 3D

Secure 2.0) для всіх онлайн-операцій, що мінімізує ризики, пов'язані з викраденням даних.

- Кампанії з кібергігієни: Регулярне проведення національних інформаційних кампаній з підвищення кібергігієни та фінансової грамотності населення. Слід зосередитися на протидії соціальній інженерії (фішингу, вішингу), оскільки саме "людський фактор" є найслабшим місцем у захисті карткових операцій.

Безпека в сучасних умовах є не лише технічною, а й соціальною проблемою.

- Впровадження превентивного ІІІ-моніторингу (Anti-Fraud)

Суть: Традиційні системи безпеки реагують на підозрілі операції. Сучасні системи використовують ІІІ та машинне навчання для прогнозування шахрайства на основі аналізу сотень поведінкових параметрів клієнта (геолокація, час, звичні суми, пристрої).

Вдосконалення: Всі банки-емітенти та еквайри мають інвестувати у ці системи, а НБУ — стандартизувати вимоги до їхньої ефективності. Це дозволить оперативно виявляти випадки компрометації карткових даних та протидіяти кардингу (використання викрадених даних) .

- Розширення програм фінансової та кіберграмотності

Цільова Аудиторія: Основний акцент слід змістити на найбільш уразливі групи: літніх людей (пенсіонерів) та молодь (якщо говорити про кредитну грамотність).

Тематика: Навчальні програми мають бути зосереджені на:

- Протидії соціальній інженерії: Як розпізнати фішингові дзвінки та SMS.

- Безпечному використанні мобільних додатків: Налаштування двофакторної аутентифікації.

Партнерство: Створення національних інформаційних платформ у партнерстві між НБУ, комерційними банками та медіа, щоб забезпечити масове поширення достовірної інформації.

Отже, ці комплексні заходи, що охоплюють технології, регулювання та освіту, дозволять українському ринку платіжних карток не лише відповідати європейським стандартам, але й стати більш стійким та безпечним.

Висновки до розділу 3

Розвиток ринку банківських пластикових карток в Україні демонструє значну динаміку, але його подальша еволюція вимагає комплексного, ризик-орієнтованого та інтеграційного підходу. Досягнення зрілості ринку, співставної з європейськими стандартами, можливе лише за умови одночасного вирішення інфраструктурних, регуляторних та соціально-поведінкових проблем.

1. Стратегічний вектор: від "пластику" до "цифрового токена"

Ключовий висновок полягає в тому, що ринок платіжних карток перебуває на етапі незворотної цифрової трансформації. Фізичний пластик поступово перетворюється на цифровий токен — надійний ідентифікатор у мобільних додатках.

- **Перевага мобільних платежів:** Масове поширення NFC-платежів та токенизації свідчить про високу готовність українського споживача до інновацій. Подальша стратегія банків має бути зосереджена на інтеграції карткових рахунків у мобільні екосистеми (*M-commerce*), а не лише на емісії фізичних носіїв.

- **Open Banking як каталізатор:** Імплементация Закону України «Про платіжні послуги» та принципів Open Banking відкриває можливості для PISP-провайдерів та нових FinTech-гравців. Це призведе до посилення конкуренції та появи більш вигідних і прозорих способів оплати, потенційно знижуючи залежність від класичних карткових систем.

2. Макроекономічний вплив та деготівізація

Успіх карткового ринку безпосередньо корелює з макроекономічними цілями держави. Зростання безготівкового обігу має критичне значення для національної економіки.

- **Зменшення тіньової економіки:** Масове переведення розрахунків у безготівкову форму сприяє фіскалізації та підвищенню прозорості фінансових потоків. Це значно ускладнює операції тіньової економіки, збільшуючи податкову базу та підвищуючи ефективність монетарної політики НБУ.

- **Оптимізація витрат на готівку:** Скорочення обсягу готівкового обігу зменшує операційні витрати держави та банків на інкасацію, друк, обробку та зберігання готівкових коштів. Інвестиції, спрямовані на розвиток безготівкової інфраструктури, є більш вигідними у довгостроковій перспективі.

- **Економічна стійкість:** Розвинений безготівковий ринок підвищує стійкість фінансової системи в умовах надзвичайних ситуацій (зокрема, збройних конфліктів або пандемій), коли доступ до фізичної готівки може бути обмеженим.

3. Подолання інфраструктурного та соціального розривів

Економічна ефективність безготівкового обігу залежить від його повсюдності. Існуючі прогалини мають бути ліквідовані за допомогою інноваційних рішень та освітніх програм.

- **Демократизація еквайрингу:** Технологія SoftPOS є стратегічним інструментом для вирішення проблеми "останньої милі" . Вона забезпечує фінансову інклюзію малих підприємців, дозволяючи їм легко та дешево приймати безготівкові платежі, наслідуючи успішний досвід Польщі.

- **Цільова Фінансова Освіта:** Для досягнення максимального проникнення (як у США) необхідно подолати поведінкові бар'єри, особливо серед старшого покоління та мешканців сільських регіонів. Кампанії з кібергігієни повинні стати постійною складовою діяльності банків та НБУ,

оскільки людський фактор залишається головним джерелом шахрайських ризиків.

4. Регулювання та міжгалузева співпраця (PPP)

Ключовим завданням регулятора є забезпечення балансу між доступністю послуг та їхньою безпекою, а також між інтересами емітентів та торговців.

- Регулювання Interchange Fee (Інтерчейнджу): Поступове, але неухильне зниження міжбанківської комісії до європейського рівня є критично важливим для зменшення тиску на бізнес і стимулювання його до відмови від готівки. Це має забезпечуватися суворим контролем НБУ.

- Проактивний кіберзахист: Банки повинні відмовитися від реактивних моделей безпеки на користь проактивного моніторингу на основі ШІ та машинного навчання. Впровадження таких систем, а також стандартизація високих вимог до багатофакторної аутентифікації (3D Secure 2.0), мінімізують фінансові втрати від високотехнологічного шахрайства.

- Модель публічно-приватного партнерства (PPP): Для забезпечення інфраструктури у малорентабельних регіонах та підвищення кіберстійкості необхідне тісне партнерство між державою (НБУ, Уряд) та приватними банками/платіжними системами. Це може включати спільне фінансування розгортання SoftPOS у віддалених районах або розробку єдиних національних стандартів кібербезпеки.

Успішна трансформація ринку банківських платіжних карток в Україні є багатовекторною стратегічною задачею, яка виходить за рамки суто фінансового сектору, набуваючи макроекономічного, соціального та євроінтеграційного значення.

Подальша еволюція вимагає комплексного, ризик-орієнтованого підходу, що базується на інтеграції світового досвіду (наприклад, мультикардність США та безконтактність Польщі) із національною специфікою.

Ключовий висновок полягає в тому, що ринок перебуває на етапі незворотної цифрової трансформації, де фізичний "пластик" поступається

місцем цифровому токenu та мобільним екосистемам, як це ілюструє логіка токенизованих платежів.

Для досягнення зрілості та європейської конкурентоспроможності критично необхідним є одночасне застосування трьох стратегій.

По-перше, Технологічна Демократизація вимагає масштабного впровадження SoftPOS-рішень для швидкого закриття інфраструктурного розриву та забезпечення фінансової інклюзії малого бізнесу та віддалених регіонів, а також повсюдної токенизації та реалізації потенціалу Open Banking згідно з Законом «Про платіжні послуги».

По-друге, Регуляторна Справедливість має бути забезпечена через подальше зниження Interchange Fee до європейських лімітів, що є запорукою чесної конкуренції та стимулює торгово-сервісні підприємства до відмови від готівки, а також через активне застосування механізмів Публічно-Приватного Партнерства (PPP) для фінансування інфраструктури.

По-третє, Управління Ризиками та Соціальний Капітал передбачає перехід до проактивного ІІІ-моніторингу для протидії високотехнологічному шахрайству та обов'язкове, постійне проведення національних кампаній з кібергігієни для підвищення довіри та подолання поведінкових бар'єрів серед населення.

Успішна реалізація цих заходів не лише забезпечить стійкість фінансової системи в умовах зовнішніх викликів, але й матиме прямий макроекономічний ефект через фіскалізацію обігу та мінімізацію тіньової економіки, що є фундаментальною передумовою для європейської інтеграції та залучення інноваційного капіталу.

Таким чином, майбутнє ринку — це синергія технологічних інновацій, регуляторної дисципліни та підвищення суспільної довіри, що сформує повністю інтегрований, безпечний та безфізичний платіжний простір.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Безготівкові операції відіграють важливу роль в економіці, адже знижують витрати на переказ коштів і підвищують зручність платежів. Завдяки сучасним технологіям — інтернет- та мобільному банкінгу, платіжним терміналам — користувачі можуть швидко здійснювати операції безпосередньо зі своїх рахунків. Це сприяє ефективному обігу електронних грошей, полегшує управління фінансовими потоками та зменшує витрати банків на обслуговування готівки, підвищуючи їхню прибутковість.

«Треба зазначити, що існують відмінності у використанні карток у системах, заснованих на паперовій технології, та в електронних системах. у «паперових» системах одержувач ставить свій підпис на торговельному рахунку або іншому документі, що підготовлений торговельником і є підтвердженням його дозволу дебетувати свій рахунок у банку. Потім торговельний рахунок скеровується емітенту картки як основа для виплати відповідної суми торговельнику (кредитування його рахунку) і списання грошей з рахунку власника картки. в електронній системі власник картки безпосередньо зв'язується з емітентом через термінал. Замість підпису на рахунку він вводить за допомогою клавіатури секретну комбінацію цифр, що за умови правильного набору є санкцією на дебетування його банківського рахунку» [31].

Узагальнення багаторічного досвіду функціонування ринку платіжних карток чітко засвідчує: принципові переваги картки як найбільш ефективного інструменту безготівкових розрахунків є незаперечними, проте, незважаючи на наявність багаторічного досвіду їх масового впровадження у розвинених західних країнах, просування цього інструменту на українському ринку зіткнулося із системними об'єктивними перешкодами, пов'язаними не стільки з картками, скільки з кеш-орієнтованою культурою та структурними особливостями вітчизняних ринків фінансових і торгових послуг. Значним каталізатором розвитку стало втілення зарплатних проєктів, які дозволили банкам створити велику базу активних користувачів та залучити суттєві

фінансові ресурси. Протягом останнього десятиліття платіжні технології пройшли істотну інтенсивну еволюцію, що проявилася у модернізації карткового носія – від магнітної стрічки до чіпових (EMV) карток з розширеною пам'яттю, динамічними протоколами захисту та ключовою можливістю безконтактної взаємодії (NFC), а також у модернізації інфраструктури – від звичайних банкоматів та імпринтерів до ресайклінгових ATM, банківських кіосків та мобільних платіжних терміналів (SoftPOS), які використовують стандарти GSM/CDMA. Цей технологічний стрибок уможливив реалізацію концептуально нових соціальних проєктів, сприяючи фінансовій інклюзії та залученню широких верств населення. Проте, подальша незворотна цифрова трансформація вимагає комплексного, ризик-орієнтованого підходу та одночасного застосування трьох стратегій: Технологічна Демократизація (через масштабування SoftPOS, токенизацію та Open Banking згідно з Законом України «Про платіжні послуги»), Регуляторна Справедливість (через неухильне зниження Interchange Fee та стимулювання відмови бізнесу від готівки) та Управління Ризиками (через проактивний ШІ-моніторинг і підвищення кібергігієни населення). Успішна реалізація цих заходів, що є стратегічно важливими для макроекономічної безпеки та євроінтеграції, забезпечить фіскалізацію обігу, мінімізацію тіньової економіки та перетворить картку з фізичного носія на високозахисний, інтегрований цифровий ідентифікатор у мобільних екосистемах.

У процесі дослідження було комплексно розглянуто теоретичні засади функціонування платіжних карток, практичні механізми їх використання, сучасний стан та тенденції розвитку карткового ринку України у 2020–2024 роках. Узагальнення теоретичних джерел і практичних матеріалів дало змогу виокремити низку ключових положень і сформувані науково обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення карткових операцій у банківській системі.

Встановлено, що платіжні картки залишаються центральним інструментом сучасної системи безготівкових розрахунків, оскільки забезпечують оперативність платежів, зменшують витрати на обіг готівки та

підвищують фінансову інклюзію населення. Еволюція карткових технологій — від магнітної смуги до чіпових EMV-карток та безконтактних інструментів NFC — сприяла підвищенню рівня платіжної безпеки та комфортності використання. Дослідження також підтвердило суттєві відмінності між паперовими та електронними моделями авторизації: електронні операції забезпечують швидкість, нижчий рівень операційних ризиків і мінімізацію людського фактору.

Аналіз динаміки ринку продемонстрував стійке зростання кількості платіжних карток, активне поширення мобільного банкінгу, інтернет-платежів та безконтактних операцій. Значний внесок у формування широкої бази користувачів забезпечили зарплатні проєкти. Поряд із цим виявлено низку перешкод: високий рівень кеш-орієнтованості населення, нерівномірний розвиток платіжної інфраструктури, недостатній рівень цифрової грамотності окремих користувачів, а також загрози кіберризиків та шахрайства. Додатковим викликом є збереження значних витрат бізнесу на еквайрингове обслуговування.

Порівняльний аналіз досвіду США й Польщі показав, що високий рівень безготівкових платежів забезпечується поєднанням державної політики, технологічного розвитку, прозорості фіскальної системи та сучасної інфраструктури. Україна має потенціал для адаптації цих практик, зокрема у сфері мобільного еквайрингу (SoftPOS), розвитку відкритого банкінгу та зниження комісійних витрат для бізнесу.

Підвищення ефективності ринку платіжних карток потребує низки комплексних заходів, спрямованих на вдосконалення роботи всіх його учасників. Банківським установам доцільно активізувати впровадження інноваційних карткових продуктів, зокрема на основі токенизації та біометричної ідентифікації, що забезпечить вищий рівень безпеки та зручності для користувачів. Важливим напрямом є масштабування технологій SoftPOS, які дають змогу суттєво знизити витрати малого та середнього бізнесу на встановлення традиційних POS-терміналів. Одночасно банки

повинні впроваджувати системи інтелектуального моніторингу транзакцій для ефективної протидії шахрайству та розширювати програми підвищення фінансової й цифрової грамотності клієнтів, що сприятиме формуванню більш відповідальної поведінки користувачів та зменшенню операційних ризиків.

Національному банку України та державним органам варто продовжити політику поступового зниження розміру Interchange Fee з метою стимулювання бізнесу до активнішого приймання безготівкових платежів, а також забезпечити ширше впровадження стандартів відкритого банкінгу, що сприятиме розвитку конкуренції між банківськими та фінтех-послугами. Додатково важливим завданням є створення програм державної підтримки розвитку платіжної інфраструктури в малих громадах і віддалених регіонах, де рівень проникнення сучасних платіжних технологій залишається недостатнім.

Бізнесу та торговельним підприємствам рекомендується впроваджувати сучасні й доступні форми приймання безготівкових платежів, такі як SoftPOS, QR-коди та мобільні гаманці, що забезпечує розширення можливостей обслуговування клієнтів та підвищення швидкості операцій. Важливим є також інтегрування касових систем із банківськими сервісами задля підвищення прозорості фінансових операцій, а використання програм лояльності, орієнтованих на заохочення безготівкових оплат, сприятиме збільшенню частки електронних платежів і розвитку цивілізованих фінансових відносин між суб'єктами ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
3. Закон України «Про платіжні послуги» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
4. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
5. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства. Київ : Либідь, 1998. С. 213–220
7. Банківська справа : навч. посіб. / за ред. проф. Р.І. Тиркала. Тернопіль : Карт-бланш, 2001
8. Безготівкові розрахунки. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash>
9. Бехтер Л. А. Сутність та роль безготівкових розрахунків в господарській діяльності підприємства. Економічний простір. 2021. № 54. С. 151–155
10. Васильченко З.М., Демченко А.В. Розрахунки платіжними картками в Україні: стан, проблеми та перспективи. Фінанси України. 1998. № 10. С. 74–83
11. Гончарук М.О. Комп'ютеризація бухгалтерського обліку безготівкових розрахунків. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2-ге вид. 2022. С. 47–51
12. Денисенко М.П. Гроші та кредит у банківській справі : навч. посіб. Київ : Алерта, 2004. 478 с
13. Дорошенко І. Проблеми організації та проведення операцій з

- міжнародними платіжними картками. Банківська справа. 1999. № 5. С. 57–59
14. Дубілет О. Перспективи розвитку карткових продуктів. Вісник НБУ. 2003. № 9. С. 11–13
15. Євтух О. Розвиток банківської системи в умовах нової економіки. Вісник НБУ. 2003. № 7
16. Єрохіна Н.А. Електронні гроші в платіжній системі держави. Фінанси України. 2002. № 3. С. 134–139
17. Єрьоміна Н. В. Банківські інформаційні системи. Київ : КНЕУ, 2000. 220 с
18. Звіт про фінансову стабільність (НБУ) URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/financial-stability-report>
19. Згурський О. Розрахунки платіжними картками. Дебет-Кредит. 2001. № 50. С. 115–125
20. Карманов Є.В. Банківське право України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. Харків : Консум, 2000. 464 с
21. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України : підручник. Вид. 2-ге, доп. і перероб. Київ : КНЕУ, 2001. 636 с
22. Кіт П. "Пластикові" гроші. Політика і культура. 2000. № 36. С. 24–25
23. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Скарби», 2001. 336 с
24. Корецька Н. І. Польський досвід функціонування ринку платіжних карток. Економічний форум. 2021. № 1. С. 40–47
25. Коробкіна С. Безготівкові розрахунки та шляхи вдосконалення їх. Банківська справа. 2000. № 1. С. 49
26. Коць О. О., Гоменюк В. В. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку платіжних карток в Україні. Економіка та суспільство. 2018. № 15. С. 671–678.
27. Кравець В. Перспективи здійснення безготівкових розрахунків. Банківська справа. 2000. № 6. С. 3–8
28. Кушнір С. О., Кікош В. В. Переваги використання банківських платіжних карток у сфері агропромислового комплексу. Науковий вісник

- Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 25(1). С. 134–137
29. Лазепко І. Безготівкові розрахунки. Дебет-Кредит. 2001. № 50. С. 99–114
 30. Лебедев Л. Пластикова картка - не розкіш, а засіб розрахунку. Український промисловець. 2001. № 7. С. 10–11
 31. Мороз А.М., Савлук М.І. Банківські операції : підручник. Київ : КНЕУ, 2014. 476 с
 32. Огляди платіжного ринку Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
 33. Операції комерційних банків / Р. Коцовська, В. Ричаківська та ін. 3-тє вид. Київ : Алерта; Львів : ЛБІ НБУ, 2003. 500 с
 34. Організація і методика обліку банківських операцій : навч. посіб. / О. А. Заруба, О. В. Калач, Н. І. Лазаришина та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 416 с.
 35. Офіційний сайт Асоціації українських банків (АУБ) : Аналітика ринку URL: <https://aub.org.ua/uk/analytics>
 36. Офіційний сайт Національного банку України (НБУ) : Платіжні системи та інноваційний розвиток URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/activity/payment-systems>
 37. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посібник для самост. вивч. диск. Київ : КНЕУ, 2003. 347 с
 38. Патрікац Л., Крохмалюк Д. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. Вісник НБУ. 2004. № 1. С. 38–43
 39. Річний звіт НБУ за 2021 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2021.pdf
 40. Річний звіт НБУ за 2022 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf
 41. Річний звіт НБУ за 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf
 42. Річний звіт НБУ за 2024 р. URL:

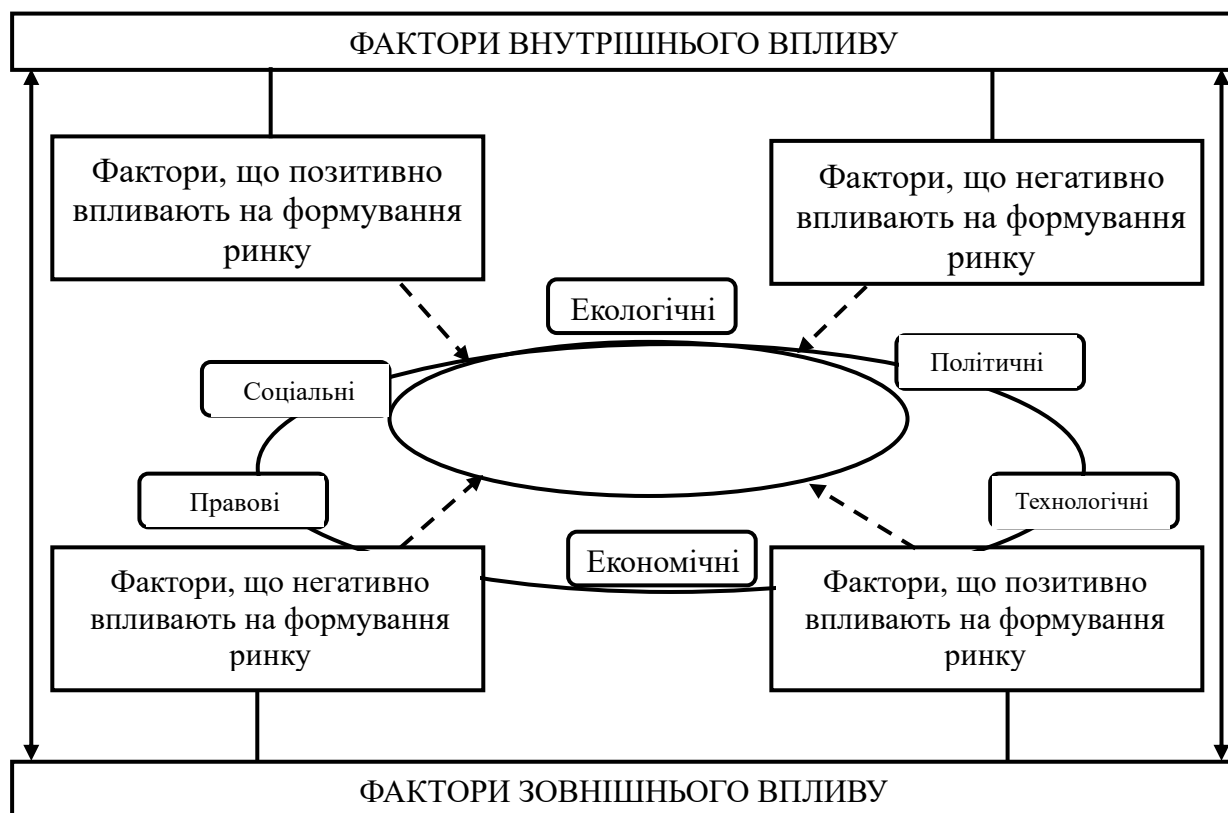
https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2024.pdf?v=13

43. Рубанова Т. Технологічні аспекти обслуговування банківських платіжних карток. Банківська справа. 2000. № 2. С. 47–50
44. Савченко А., Бургіна Є. Виконання базових принципів для системно важливих платіжних систем у Системі електронних міжбанківських переказів НБУ. Вісник НБУ. 2003. № 8
45. Учасники проектів Вікіпедія. Платіжний термінал. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Платіжний_термінал
46. Федішин М., Вовк М. Діджиталізація безготівкових розрахунків в умовах пандемії covid-19. Економіка та суспільство. 2021. № 32 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-66>
47. Харченко В. Нове у використанні платіжних карток. Вісник НБУ. 2003. № 11. С. 69–71
48. Холмс Т. Е. Статистика платіжних карток. Creditcards.com. URL: <http://www.creditcards.com/>
49. Європейська Комісія. Директива PSD2 (Payment Services Directive 2) URL: https://ec.europa.eu/info/law/payment-services-directive-psd2-eu-2015-2366_en
50. Peleckis, K., Gatautis, R. The Role of Mobile Payments and FinTech in Eastern Europe. Journal of Business Economics and Management. 2020. Vol. 21, Issue 5. P. 1380–1400.
51. Наукова стаття «Операції банків з платіжними картками». Збірник студентських наукових праць Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ (Випуск XXXVI).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Фактори впливу на процес функціонування ринку платіжних карток

ДОДАТОК Б

Таблиця 1.1

Класифікація платіжних карток

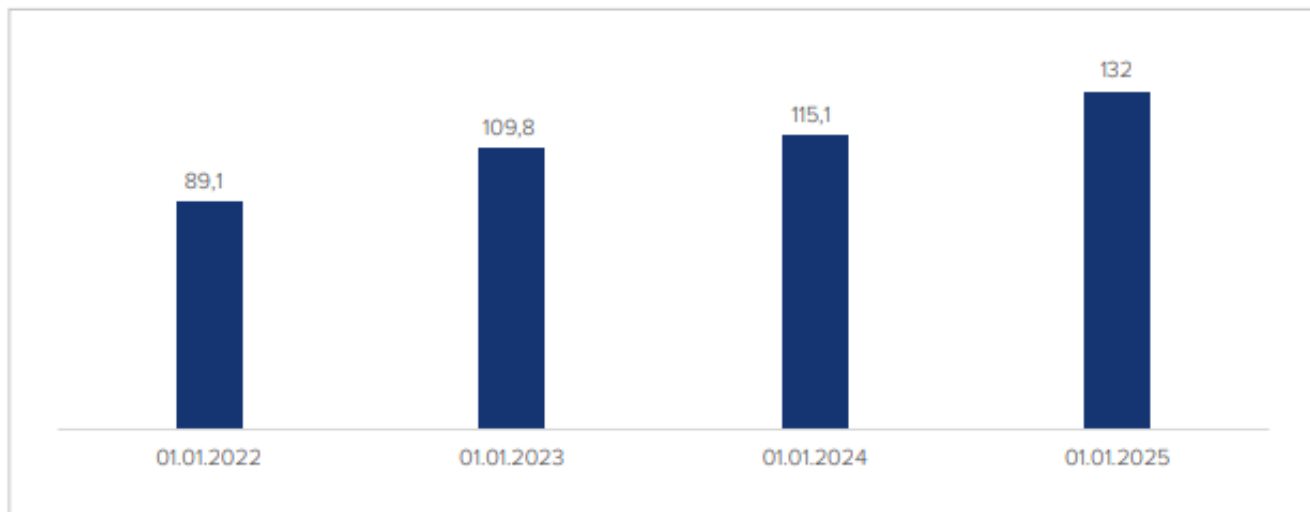
Критерій класифікації	Тип картки	Основні характеристики та функціонал
1	2	3
I. За Механізмом Розрахунків	1. Двосторонні системи	Виникають на основі двосторонніх угод. Картки діють лише у замкнених мережах, які контролюються емітентом картки.
	2. Багатосторонні системи	Очолюються національними асоціаціями банків або компаніями. Дозволяють купувати товари/послуги у широкій мережі торговців. Дають змогу отримувати касові аванси та знімати готівку через банкомати.
II. За Функціональними Характеристиками	1. Кредитні картки	Пов'язані з відкриттям кредитної лінії в банку. Дозволяють використовувати кредит для оплати покупок, послуг або зняття готівки. Можуть бути банківськими або картками туризму. Банківські картки часто надають пільговий період для користування кредитом без відсотків.
	2. Дебетові картки	Для них відкривається спеціальний картковий рахунок. Розрахунки обмежені сумою, що зберігається на рахунку.

Продовження табл. 1.1

Критерій класифікації	Тип картки	Основні характеристики та функціонал
1	2	3
III.3a Технологічними Особливостями	1.3 магнітною смугою	На звороті мають магнітну смугу, яка містить необхідні дані для ідентифікації власника: банківські реквізити (ПІБ, код банку, номер рахунка), термін дії та максимальну суму (ліміт).
	2.3 мікросхе- мою (Смарт- картки)	Мають вбудовану мікросхему (чіп), що включає пристрої для зберігання інформації та процесор для її обробки. Значно більший обсяг пам'яті дозволяє зберігати дані про власника, банківський рахунок та інформацію про близько 200 останніх операцій.
IV.3a Приналежністю (Статусом)	1.Індиві- дуальні картки	Видаються приватним особам після аналізу їхньої платоспроможності, кредитної історії та/або відкриття поточного рахунку чи внесення депозиту.
	2.Корпора- тивні (Бізнес) картки	Видаються юридичним особам під їхні гарантії та забезпечення. Користуватися ними можуть співробітники організації, яким відкривають персональні рахунки, пов'язані з корпоративним. Відповідальність перед банком несе організація, а не окремі співробітники-користувачі.

ДОДАТОК В

Загальна кількість емітованих платіжних карток, млн шт.

ДОДАТОК Г

Кількість операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млн шт.

ДОДАТОК Д

Сума операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млрд грн.

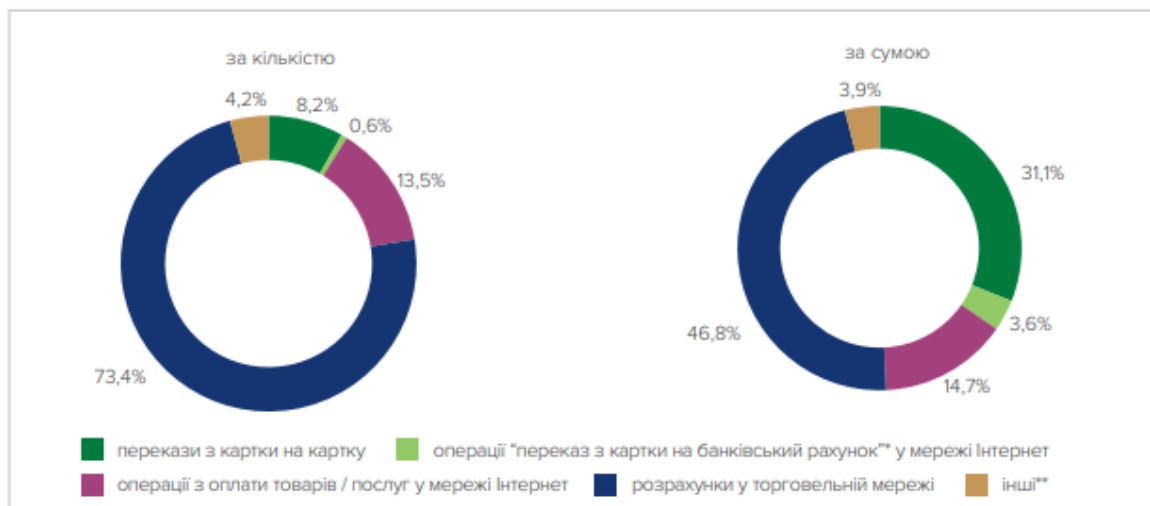
ДОДАТОК Е

Платіжна інфраструктура, тис. од.

ДОДАТОК Є

Структура безготівкових операцій з використанням платіжних карток

* Платіжні операції з використанням платіжної картки на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо)

** Операції у пристроях самообслуговування та операції "в інтернет"

2024 р.

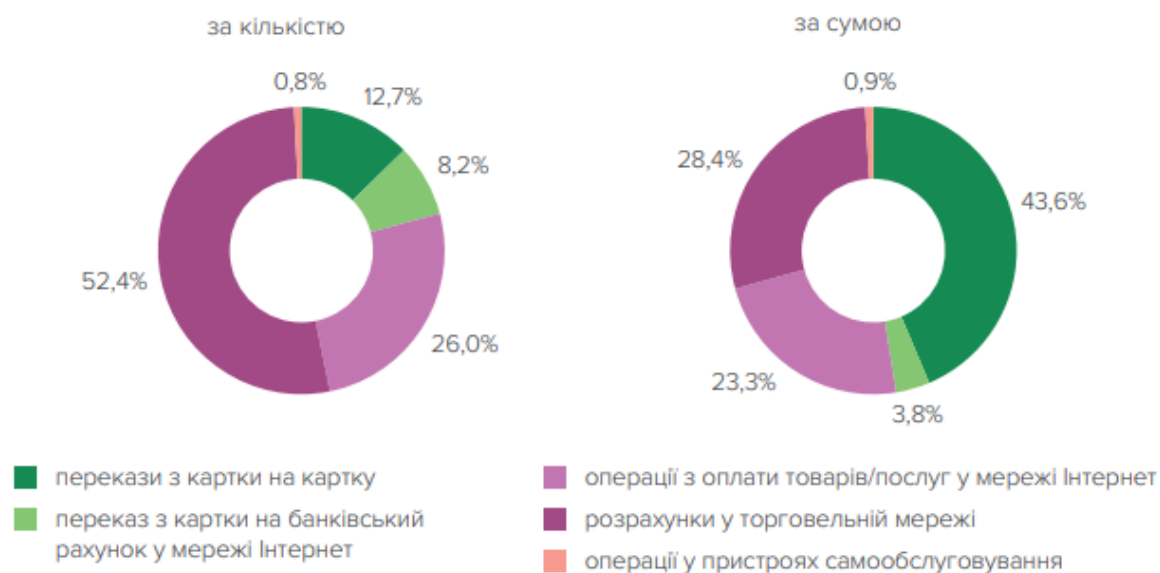
* Платіжні операції з використанням платіжної картки на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо).

** Операції у пристроях самообслуговування та операції "квзікеш".

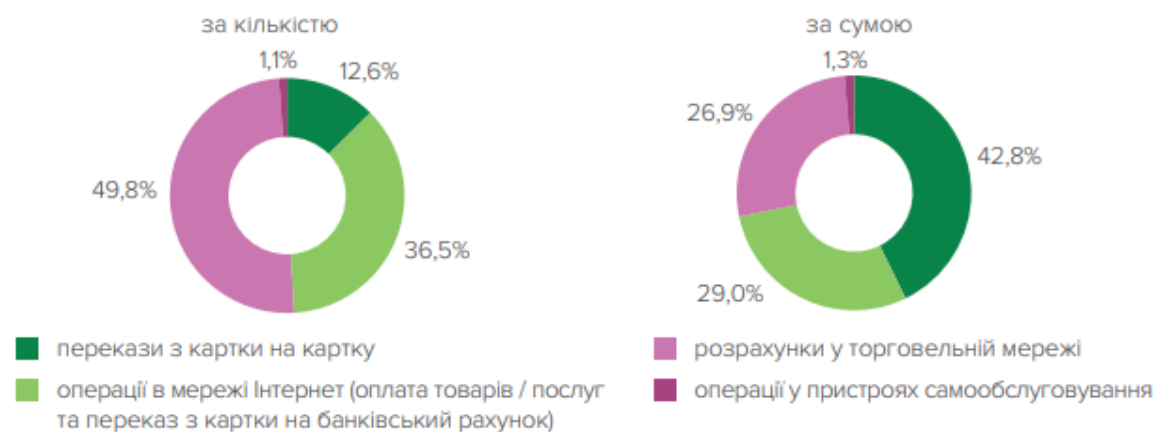
2023 р.

травень-грудень 2022 рік

2021 рік

2020 рік